

ՀՀ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԷԹԻԿԱՑԻ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
ԵՎ ՀՀ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՀՀ ԴԱՏԱՎՈՐԻ ՎԱՐՔԱԳԾԻ
ԿԱՆՈՆԱԳՐՔԻ
ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՀՀ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ԷԹԻԿԱՑԻ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
ԵՎ ՀՀ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահ
Ն. Գ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆԻ ընդհանուր խմբագրությամբ

ՀՀ ԴԱՏԱԴԱՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ԷԹԻՎՍՑԻ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
ԵՎ ՀՀ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Աշխատանքային խումբ

Դ. Զ. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դատավոր,
ՀՀ վաստակավոր իրավաբան,
իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ
(աշխատանքային խմբի ղեկավար)

Տ. Ռ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի
դատարանի դատավոր, ՀՀ արդարադատության
խորհրդի անդամ

Գ. Մ. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի
դատարանի դատավոր

Ա. Լ. ԿՈՒԲԱՆՅԱՆ

Շենգավիթ համայնքի առաջին ատյանի
դատարանի դատավոր, իրավագիտության թեկնածու

Վ. Գ. ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ

ԵՊՀ իրավաբանական ֆակուլտետի
դասախոս, դոցենտ
իրավագիտության թեկնածու

ՆԱԽԱԲԱՆ

ՀՀ դատավորի վարքագծի կանոնագիրքը գործողության մեջ է դրվել 2005 թվականի դեկտեմբերի 5-ից: Մինչ այդ այն հավանության էր արժանացել ՀՀ դատավորների միության ընդհանուր ժողովի և հաստատվել ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի կողմից:

Կանոնագիրքն իր մեջ ներառել է դատավորի վարքագծի կանոններին վերաբերող այնպիսի հիմնարար փաստաթղթերի պահանջներ, ինչպիսիք են 2002 թվականի նոյեմբերին Հաագայում ընդունված Բանգալորյան սկզբունքները, «Դատավորի պրոֆեսիոնալ վարքագծի, մասնավորապես՝ էթիկայի նորմերի, դատավորի կարգավիճակի հետ անհամատեղելի վարքագծի և անաչառության սկզբունքների մասին» Եվրոպական դատավորների կոնսուլտատիվ խորհրդի 2002 թվականի նոյեմբերի 19-ի եզրակացությունը և խնդրո առարկայի վերաբերյալ միջազգային այլ երաշխավորություններ ու մոտեցումներ:

Կանոնագրքի գործողության արդյունավետությունն ապահովելու համար անհրաժեշտություն առաջացավ մշակել համապատասխան մեկնաբանություններ, որոնք նպատակ են հետապնդում օգնել դատավորներին կոնկրետ իրավիճակներում դրսևորել պատշաճ վարքագիծ, բարձր պահել դատավորի կոչումը:

Մեկնաբանությունների հիմքում դրված է այն հիմնարար մոտեցումը, որ հասարակության վերաբերմունքը դատարանների որոշումների նկատմամբ մեծապես պայմանավորված է դատավորների անկախության և ազնվության հանդեպ հասարակության կողմից ցուցաբերված վստահությունից, իսկ դատավորի անկախությունն ու ազնվությունն իրենց հերթին կախված են դատավորի անկախ և անկողմնակալ գործելակերպից:

Ակնհայտ է, որ դատավորի ոչ պատշաճ վարքագծի արդյունքում խարխլվում է դատարանի նկատմամբ հանրության վստահությունը:

Մեկնաբանությունները պահանջում են, որ դատավորը պատշաճ վարքագիծ դրսևորի ինչպես մասնագիտական գործունեության ընթացքում, այնպես էլ դրանից դուրս:

Հուսով ենք, որ կանոնագրքի մեկնաբանությունները մեծապես կնպաստեն դատավորի անկախության և անաչառության իրական ապահովմանը, պատասխանատվության բարձրացմանը, ինչպես նաև դատարանի և դատական համակարգի նկատմամբ հանրության վստահության ամրապնդմանը:

**ՀՀ վճռարեկ դատարանի նախագահ
Հ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ**

**ՀՀ ԴԱՏԱՎՈՐԻ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԿԱՆՈՆԱԳՐՔԻ
ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

Կանոն 1 - Դատավորը պարտավոր է դրսևորել վարքագծի բարձր չափանիշներ՝ ապահովելով արդարադատության համակարգի նկատմամբ հասարակության վստահությունը:

Մեկնաբանություն - Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 91-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան: Դատարանի վերջնական ակտերն ընդունվում են Հայաստանի Հանրապետության անունից:

Դատավորն այն անձն է, ով Սահմանադրությամբ սահմանված կարգով օժտված է արդարադատություն իրականացնելու բացառիկ իրավասությամբ, հետևաբար՝ յուրաքանչյուր դատավոր ներկայացնում է երկրի արդարադատությունը, և նրա վարքագծից է կախված հասարակության վերաբերմունքն արդարադատության նկատմամբ: Այդ պատճառով էլ ՀՀ օրենսդրությունը նախատեսում է, որ դատավորներ կարող են լինել մասնագիտական, գործնական և բարոյական բարձր հատկանիշներով օժտված անձինք: Այդ պահանջը բխում է նաև դատավորի կարգավիճակի մասին միջազգային փաստաթղթերի, մասնավորապես՝ Եվրոպական խարտիայի (1998թ.) դրույթներից, համաձայն որոնց՝ յուրաքանչյուր ոք դատական մարմիններից և ամեն մի դատավորից իրավաչափորեն ակնկալում է ձեռնհասություն, անկախություն և անկողմնակալություն:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 124-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատավորի պաշտոնում նշանակված անձն իր պաշտոնն ստանձնում է Արդարադատության խորհրդում Հանրապետության Նախագահի ներկայությամբ տված հետևյալ երդմամբ. «Մտանձնելով դատավորի բարձր պաշտոնը՝ Հայաստանի Հանրապետության ժողովրդի առջև երդվում եմ դատավորի պարտականություններս կատարել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանն ու օրենքներին համապատասխան, լինել անաչառ և սկզբունքային, արդարացի և մարդասեր, սրբորեն պահպանել դատավորի կարգավիճակին ներկայացվող բոլոր պահանջները՝ ապահովելով օրենքի գերակայությունը և բարձր պահելով դատական իշխանության հեղինակությունը»: Այսպիսով, դատավորը պետք է ոչ միայն պահպանի Սահմանադրության ու օրենքների պահանջները, այլև էթիկայի և բարոյականության նորմերը: Դատավորին արգելվում է հրապարակայնորեն ցանկացած ձևով անհարգալից վերաբերմունք արտահայտել օրենքի կամ ՀՀ սահմանադրական կարգի նկատմամբ: Հավասարապես արգելվում են բոլոր այն գործողությունները, որոնք կարող են վնասել պետության և դատարանի հեղինակությունը:

Դատավորը պարտավոր է ինչպես դատարանում իր պարտականությունները կատարելիս, այնպես էլ արտաձառայական հարաբերություններում խուսափել այն ամենից, ինչը կարող է վնասել դատարանի հեղինակությունը և դատավորի բարձր կոչումը, կասկած հարուցել դատավորի անաչառության և անկողմնակալության նկատմամբ:

Քննարկվող կանոնը ՀՀ դատավորի վարքագծի կանոնագրքի ամենաընդհանուր կանոնն է: Կարելի է պնդել, որ ՀՀ դատավորի վարքագծի կանոնագրքի յուրաքանչյուր այլ կանոնի խախտում հանգեցնում է սույն կանոնի խախտման:

Կանոն 2 - Դատավորը պարտավոր է իր վարքագծով ինչպես դատարանում, այնպես էլ նրանից դուրս ամրացնել կողմերի, իրավաբանական հանրության և հասարակության հավատը դատավարության, դատավորի և արդարադատության մարմինների անկողմնակալության, անկախության և արդարության հանդեպ: Արդարադատությունը ոչ միայն պետք է իրականացվի, այլև պետք է իրականացվի տեսանելի, համոզիչ և ընկալվի իբրև արդարության հաստատում:

Մեկնաբանություն - Դատավորը, լինելով հանրության ուշադրության կենտրոնում, պարտավոր է դրսևորել պատշաճ վարքագիծ, որով ևս կամրապնդի հանրության վստահությունը դատական ողջ համակարգի հանդեպ: Այսինքն՝ դատավորը պետք է խուսափի անպատասխանատու արարքներից, ոչ պատշաճ վարքագիծ դրսևորելուց կամ նման վարքագծի տպավորություն թողնելուց (տե՛ս կանոն 1):

Նշված կանոնը դատավորից պահանջում է՝

1. լինել օբյեկտիվ.
2. խուսափել անպարկեշտ ընկալվելուց.
3. հարգել օրենքը և կատարել օրենքի պահանջները.
4. իր գործելակերպով նպաստել դատական իշխանության ազնվության և անկողմնակալության նկատմամբ հասարակության վստահության բարձրացմանը,
5. չխախտել դատավարության կանոնները.
6. չխախտել դատավորի վարքագծի կանոնները:

Կանոնի պահանջներից բխում է, որ դատավորը՝

1. պետք է զգոն լինի իր պաշտոնի ցանկացած չարաշահումների հնարավոր դրսևորումների նկատմամբ.
2. չպետք է թույլ տա, որ պեսոսի ընտանեկան, սոցիալական, քաղաքական կամ այլ կապերն ազդեն իր դատական վարքի և որոշումների վրա.
3. չպետք է օգտագործի իր պաշտոնի հեղինակությունն իր կամ ուրիշների մասնավոր շահերը բավարարելու համար.
4. չպետք է թույլատրի որևէ մեկին տպավորություն թողնել, որ նա դատավորի մոտ առանձնահատուկ դիրք է զբաղեցնում և կարող է ազդել նրա վրա (տե՛ս կանոն 7).
5. չպետք է օգտագործի իր պաշտոնն անձնական շահ ստանալու նպատակով.
6. դատարանի հարմարությունները չպետք է ծառայեցնի իր անձնական գործերը կազմակերպելու և իրականացնելու համար.
7. չպետք է օգտագործի պաշտոնն իր ընտանիքի անդամների մասնակցությամբ ընթացող գործում առավելություն ձեռք բերելու նպատակով, ինչպես նաև չպետք է միջամտի մեկ այլ դատավորի վարույթում գտնվող իր հարազատների, մերձավորների և ընկերների հետ կապված գործերին.
8. չպետք է գործի զայրացած, անհամբեր և օգտագործի անպարկեշտ արտահայտություններ (տե՛ս կանոն 10):

Դատավորը դատական պարտականությունները կատարելու ընթացքում չի կարող խոսքերով կամ վարքագծով արտահայտել ցանկացած, այդ թվում՝ ռասայի, սեռի, կրոնի, ազգային ծագման, հաշմանդամության, տարիքի, սեռական կողմնորոշման, սոցիալ-տնտեսական վիճակի կամ այլ գործոնի վրա հիմնված կողմնակալություն կամ նախապաշարմունք:

Կողմնակալության մասին վկայող հայտարարությունների օրինակներին էն՝

- ռասայական էպիտետների, էթնիկ վիրավորանքների կամ նվաստացուցիչ մականունների օգտագործումը.
- անպարկեշտ հումորը.
- ռասան, ազգությունը և հանցագործությունը միմյանց հետ կապակցելը.
- ընտանեկան բռնության կամ կանանց դեմ ուղղված այլ հանցագործությունների վերաբերյալ կողմնակալություն արտահայտող կամ անքաղաքավարություն պարունակող մեկնաբանություններ կատարելը.
- ազգային պատկանելիության մասին անտեղի մեջբերումներ անելը:

Դատական նիստերի դահլիճում կարգուկանոն պահպանելու նպատակով դատավորն իրավասու է միջոցներ ձեռնարկել դատարանի նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորողների նկատմամբ, եթե նրանց վարքը սպառնում է խաթարել դատական նիստը, կամ եթե անհարգալից վերաբերմունք է դրսևորվում դատարանի նկատմամբ:

Արդարադատության իրականացման և դատական իշխանության կայացրած որոշումների նկատմամբ հանրության վստահության ապահովման կարևոր նախապայման է բացարկի ինստիտուտը (տե՛ս 14-րդ, 15-րդ կանոններ):

Դատավորը պետք է զբաղվի ոչ միայն դատական, այլ նաև վարչական՝ կազմակերպչական խնդիրներով: Այդ առումով կանոնը դատավորից պահանջում է՝

- շրջահայաց կերպով իրականացնել դատավորի վարչական պարտականությունները՝ առանց կողմնակալության կամ նախատրամադրվածության.
- պահպանել դատական վարչարարության ոլորտում իր մասնագիտական որակավորումը.

- դատարանի գործերի կազմակերպման հարցում համագործակցել այլ դատավորների և դատարանի մյուս աշխատակիցների հետ.
- պահանջել, որպեսզի դատարանի աշխատակիցները և դատավորի ղեկավարության և վերահսկողության ներքո գտնվող այլ անձինք պահպանեն դատավորի նկատմամբ կիրառելի ազնվության և շրջահայացության չափանիշները.
- պահանջել, որպեսզի դատարանի աշխատակիցները և դատավորի ղեկավարության և վերահսկողության ներքո գտնվող այլ անձինք իրենց պաշտոնական պարտականությունների կատարման ընթացքում ձեռնպահ մնան կողմնակալություն կամ նախատրամադրվածություն դրսևորելուց:

Դատավորը պարտավոր է դատական բոլոր խնդիրները լուծել արագ, արդյունավետ և արդարացի: Դրա հետ մեկտեղ, դատավորը պետք է պատշաճ հարգանք դրսևորի կողմերի՝ դատարանի կողմից լաված լինելու իրավունքի նկատմամբ:

Դատական խնդիրների արագ և արդյունավետ լուծումն ապահովելու նպատակով դատավորը պարտավոր է՝

- ուսումնասիրել և վերահսկել գործերը.
- համարժեք ժամանակ հատկացնել դատավորի պարտականությունների կատարմանը.
- դատարանում լինել ճշտապահ.
- արագորեն լուծել ներկայացվող խնդիրները.
- պահանջել, որպեսզի դատարանի պաշտոնատար անձինք, վիճող կողմերը և նրանց փաստաբաններն այս առումով համագործակցեն դատավորի հետ:

Ձգձգման արդարացման հիմք չի կարող համարվել՝

1. աշխատակիցների թվի անբավարար լինելը կամ նրանց դանդաղկոտությունը.
2. դատավորի համոզմունքն այն մասին, որ որոշում կայացնելու ձգձգումը բխում է կողմերի շահերից.
3. դատավորի աշխատանքային ծանրաբեռնվածությունը.
4. կողմերի, փաստաբանների դանդաղկոտությունը:

Դատավորը պետք է նպաստի դատական իշխանության ազնվության և անկողմնակալության նկատմամբ հասարակության վստահության բարձրացմանը: Դատարանների նկատմամբ հասարակության վստահությունը կարող է նվազել, եթե մեկ այլ դատավոր քննադատի տվյալ դատավորի որոշումները կամ կիրառած մեթոդները (տե՛ս կանոն 21):

Մինչդատական վարույթում կամ դատարանում գտնվող գործերի վերաբերյալ մեկնաբանություններն արգելող կանոնից կան որոշ բացառություններ: Դրանք են՝

- դատավորը կարող է հասարակությանը տեղեկացնելու համար բացատրել դատարանում գործերի ընթացակարգը.
- դատավորը կարող է հրապարակային հայտարարություններ կատարել իր պաշտոնական պարտականությունների կատարման ընթացքում: Այս դրույթը վերաբերում է դատավորի կողմից դատական նիստերի դահլիճում իրականացվող աշխատանքի ընթացքում արվող հայտարարություններին.
- դատավորը կարող է մեկնաբանություններ անել այն գործերի վարույթների վերաբերյալ, որոնցում ինքն անձամբ հանդես է գալիս որպես վիճող կողմ:

Կանոն 3 - Արդարադատության իրականացմանն ուղղված պարտականությունների կատարումը դատավորի համար պետք է առաջնային լինի օրենքով նրան թույլատրված գործունեության այլ տեսակների նկատմամբ:

Մեկնաբանություն - Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում դատավորի պաշտոնավարման արգելքը պայմանավորված է իշխանությունների բաժանման հանրահայտ սկզբունքով:

Դատավորը կարող է զբաղվել գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքով: Ենթադրվում է, որ այս գործունեությունը չի խանգարի դատավորին իրականացնել իր հիմնական պարտականությունը՝ դատական իշխանության գործառույթները: Եթե նշված գործունեությունը կապված է դատավորի մասնագիտական գործունեության հետ, ապա այն հնարավորու-

թյուն կտա ապահովել դատավորի ներդրումն ինչպես երիտասարդ մասնագետների կրթման, այնպես էլ մասնագետների գիտական մակարդակի բարձրացման, հասարակության լայն զանգվածներին մասնագիտական խնդիրների պարզաբանման գործում, որը նույնպես ապահովում է դատավորների հեղինակության բարձրացումը: Մակայն դատավորը կարող է զբաղվել նաև այնպիսի ստեղծագործ աշխատանքով, որը հեռու է իր մասնագիտությունից, օրինակ, երաժշտությամբ, նկարչությամբ և այլն: Ամեն դեպքում, այս թույլատրելի գործունեությունը նույնպես չպետք է խանգարի դատավորի գործունեությանը: Օրինակ՝ օրենքով թույլատրելի գործունեությունը չի կարող պատճառ դառնալ դատական նիստերի պարբերաբար հետաձգման, դատական ակտերը կողմերին կամ այլ շահագրգիռ անձանց ժամանակին չտրամադրելու համար և այլն:

Հայաստանի Հանրապետությունում դատավորը չի կարող զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, զբաղեցնել իր պարտականությունների հետ չկապված պաշտոն պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, պաշտոնավարել շահույթ հետապնդող կազմակերպություններում, կատարել վճարովի այլ աշխատանք, բացառությամբ գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքի: Մա նշանակում է, որ դատավորի պաշտոնն անհամատեղելի է ցանկացած այլ պաշտոնի, գործունեության և աշխատանքի հետ: Դատավորը, լինելով դատական իշխանություն, արդարադատություն իրականացնող պաշտոնյա, իրավունք չունի շեղվել իր ուղղակի պարտականությունների կատարումից, քանզի դրա կարևորությունն անվիճելի է: Ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու, շահույթ հետապնդող կազմակերպություններում պաշտոնավարելու կամ այլ վճարովի աշխատանք կատարելու դեպքում դատավորը կարող է իր եռանդն ու ավյունը ներդնել այդ գործի մեջ, քանզի դա ապահովում է նրա բարեկեցության աստիճանի բարձրացում: Մա անթույլատրելի է, քանզի այս դեպքում տուժում է արդարադատությունը, որի արդյունքում հասարակությունը դատավորին կարող է ընկալել որպես իր անձնական գործերը բարելավող պետական չինովնիկ: Արդյունքում նվազում է հավատը դատավորի անկախության, անկողմնակալության և արդարամտության հանդեպ: Իհարկե, սա չի նշանակում, որ դատավորը չի կարող ունենալ սեփականություն, արժեթղթեր և տնտեսական ընկերությունում ունեցած մասնակցության (բաժնեմաս, բաժնետոմս) դիմաց ստանալ շահութաբաժին, սակայն այս ամենը պետք է լինի թափանցիկ և հրապարակային:

Կանոն 4 - Դատավորը պարտավոր է զերծ մնալ իր կոչմանն անհարիր կապերից, օրենսդիր, գործադիր մարմինների, պաշտոնատար անձանց ու քաղաքացիների ազդեցությունից, ինչպես նաև ամեն տեսակի միջամտություններից, անկախ մարդու համբավ ձեռք բերել անկողմնակալ դիտորդի մոտ:

Մեկնաբանություն - Դատավորը գտնվում է հանրության մշտական ուշադրության կենտրոնում: Նրա կենցաղն ու վարքագիծը պայմանավորում են հասարակության համապատասխան վերաբերմունքը ինչպես իր, այնպես էլ ողջ դատական համակարգի նկատմամբ: Ուստի դատավորը պետք է զերծ մնա իր պաշտոնի հետ անհամատեղելի շփումներից: Դատավորը չպետք է որևէ առնչություն ունենա հանցավոր աշխարհի ներկայացուցիչների հետ:

Արդարադատություն իրականացնելիս դատավորը պետք է լինի անկախ, ենթարկվի օրենքին, հիմնվի ապացույցների վրա, առաջնորդվի ներքին համոզմունքով և իրավագիտակցությամբ: Դա նշանակում է, որ դատավորը չպետք է հանդուրժի որևէ միջամտություն արդարադատության իրականացման գործին անկախ այն բանից, թե ով է փորձում դրան հասնել՝ օրենսդիր, գործադիր մարմնի ներկայացուցիչը, այլ պետական պաշտոնյան, թե հասարակ քաղաքացին: Նման ազդեցությունը խաթարում է արդարադատությունը, որի հետևանքով սասանվում է հասարակության հավատը դրա նկատմամբ: Բացառելով ցանկացած միջամտություն արդարադատության իրականացման գործին՝ դատավորը զսպում է պետական պաշտոնյայի կամ քաղաքացու նման ցանկությունը՝ ձգտելով իսպառ բացառել այդ երևույթը: Նման վարքագիծը ինքնըստինքյան դաստիարակչական նշանակություն ունի շրջապատի համար այն առումով, որ արդարադատությունն անսասան է և հավասար բոլորի համար: Դա է հիմքը, որ դատավորը ձեռք բերի անկախ և անկողմնակալ մարդու համբավ:

Այստեղից բխում է այն, որ դատավորը, ապահովելով արդարադատության մատչելիությունը, պետք է իր վարույթում եղած գործերի նկատմամբ օրինական կարգով հետաքրքրված յուրաքանչ-

յուր անձի կամ նրա փաստաբանի հնարավորություն ընձեռի օրենքի սահմաններում լիարժեք ներկայացնել իր դիրքորոշումը (տե՛ս կանոն 11):

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- քննվող գործի վերաբերյալ արտադատական կարգով ոստիկաններից տեղեկություններ է ստացել.
- Ազգային ժողովի պատգամավորը դատարանին միջնորդել է ամբաստանյալի նկատմամբ նշանակել մեղմ պատիժ: Դատարանը դատավճռով քննարկել է միջնորդությունը և այն համարել պատասխանատվությունը մեղմացնող հանգամանք.
- դատավորը քաղաքապետին հաճախակի տրամադրել է մասնավոր խորհրդատվություն:

Կանոն 5 - Որպես հասարակության սևեռուն ուշադրության օբյեկտ՝ դատավորը պարտավոր է գիտակցաբար և ինքնակամ իր համար ընդունել այնպիսի անձնական սահմանափակումներ, որոնք կապահովեն նրա բարեկրթության, հավասարակշռվածության, արդարամտության հասարակական ընկալումը:

Մեկնաբանություն - Դատավորը, սահմանափակելով արտոնություններ ունենալու իր անձնական և նեղ ընտանեկան ցանկությունները, պետք է ձգտի լինել այնպիսին, ինչպիսին են մյուս քաղաքացիները, որոնք օժտված չեն իշխանական լծակներ գործադրելու ամենաչնչին իսկ հնարավորությամբ: Դատավորի պատշաճ վարքագիծը վստահություն է ներշնչում հասարակ քաղաքացիներին այն հարցում, որ արդարություն որոնելիս նրանք այն անպայմանորեն կգտնեն դատարանում, քանզի դատավորի որոշումները կայացվել և կայացվում են օրենքի հիման վրա՝ ազնվության և անկողմնակալության սկզբունքներին համապատասխան: Դատավորը իր վարույթում գտնվող գործը քննելիս ինքնաբերաբար հայտնվում է կողմերի, դատավարության այլ մասնակիցների և անշահախնդիր դիտորդների ուշադրության կենտրոնում: Հետևաբար, նա պետք է գիտակցաբար դրսևորի այնպիսի վարքագիծ, որը հիմնված է հասարակության մեջ գոյություն ունեցող բարի համբավ վայելող ավանդույթների վրա: Այսինքն՝ ցանկացած քաղաքացի պետք է ընկալի դատավորի վարքն այնպես, որ վերջինս, լինելով յուրահատուկ իշխանության կրող, իրեն կարող է թույլ տալ որոշակի ազատություն իշխանական լծակներ օգտագործելիս, սակայն նա դա չի անում, ավելին՝ ինքնակամ հրաժարվում է նման վարքագիծ դրսևորելուց՝ դրանով իսկ դրական օրինակ ծառայելով հասարակ քաղաքացիներին: Դատավորը չպետք է գործի զայրացած, անհամբեր և օգտագործի անպարկեշտ արտահայտություններ: Նա պետք է լինի քաղաքավարի, համբերատար և հարգալից այն բոլոր անձանց նկատմամբ, ում հետ նա կարող է առնչություն ունենալ իր պաշտոնական պարտականությունների կատարման ընթացքում:

Դատավորը պետք է հասարակության կողմից ընկալվի բարեկիրթ, հավասարակշռված և արդարամիտ նաև իր առօրյա կյանքում: Անձնական սահմանափակումները նրա ուղեկիցն են ինչպես աշխատանքում, այնպես էլ կենցաղում, խրախճանքի վայրում, ընկերական շրջապատում և այլն: Օրինակ՝ դատավորը չպետք է կատարի կամ խրախուսի այնպիսի երգերի կատարումը, որոնք ընդունված և սիրված են հանցավոր աշխարհի ներկայացուցիչների կողմից և հարիր չեն իր դիրքին ու կեցվածքին:

Անշուշտ, դատավորը չի կարող գերծ մնալ մերձավորների և ընկերների կողմից իր աշխատանքային գործունեության հետ չկապված իրավաբանական խնդիրների պարզաբանումից: Այս դեպքերում դատավորը երբևէ չպետք է երաշխավորի որոշակի դատական ակտի կայացման հնարավորությունը, քանզի դրանով նա կարող է «արջի ծառայություն» մատուցել կողմին: Այսինքն՝ քաղաքացին, համոզված լինելով, որ ցանկացած պարագայում շահելու է դատը, անհրաժեշտ ապացույցներ չի ներկայացնի դատարանին, չի վարձի բարձրորակ փաստաբան, որը նա անպայման կաներ, եթե չդիմեր իրավաբանական խորհուրդներ տվող դատավորին: Նման վարքագիծը կարող է սասանել դատավորի արդարամիտ լինելու հասարակական ընկալումը:

Կանոն 6 - Դատավորը պարտավոր է միջոցներ ձեռնարկել իր գիտելիքների հարստացման, հմտության և անձնական հատկանիշների շարունակական կատարելագործման ուղղությամբ՝ այդ

նպատակներին հասնելու համար օգտագործելով դատավորների վերահսկողության ներքո վերապատրաստման բոլոր հնարավորությունները:

Մեկնաբանություն - Դատավորն իր պաշտոնավարման ողջ ընթացքում պետք է շարունակական կերպով կատարելագործի իր գիտելիքները, մասնակցի դատավորների ուսուցման նպատակով դատավորների վերահսկողության ներքո կազմակերպված բոլոր միջոցառումներին:

Դատավորը պարտավոր չէ մասնակցել, ավելին՝ պետք է խուսափի այնպիսի միջոցառումներին մասնակցելուց, որոնք կազմակերպվում են, մասնավորապես՝ պետական իշխանության այլ ճյուղերի կողմից: Դրա իմաստն այն է, որ դատական իշխանության ներկայացուցիչը զերծ մնա ինչպես օրենսդիր, այնպես էլ գործադիր իշխանությունների ազդեցությունից: Դատավորների ուսուցման գործընթացի վերահսկողությունը դատավորների կողմից կբացառի դատավորի անկախության նվազեցմանն ուղղված ցանկացած ոտնձգություն, անգամ եթե այն ուղղակի բնույթ չի կրում: Ցանկացած ուսումնական գործընթաց ենթադրում է ծրագրերի և մատուցումների մշակում, դատավորների գիտելիքների հարստացում, հմտությունների կատարելագործում, սակայն դատավորի գործունեության կատարելագործումը պետք է առաջին հերթին ուղղված լինի արդարադատության գործընթացի բարելավմանը և նպաստի դատավորի անկախության ամրապնդմանը:

Դատավորն իր գործունեությունը կատարելագործելու համար պետք է օգտվի մասնագիտական գրականությունից, ուսումնասիրի տարբեր հիմնախնդիրներին վերաբերող գիտական աշխատություններ, իր նկատառումներն ու գիտելիքները հաղորդի գործընկերներին:

**ՀՀ ԴԱՏԱՎՈՐԻ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ
ԾԱՌԱՅԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ**

Կանոն 7 - Դատավորն իր ծառայական պարտականությունները կատարելիս պետք է գործի անկախ ու անաչառ, ազատ լինի կողմնակի ազդեցություններից, շարժառիթներից, ճնշումներից, սպառնալիքներից և այլ միջամտություններից:

Այն որոշումների կայացման ժամանակ, որոնք դատավորը պարտավոր է կայացնել ինքնուրույն, նա պետք է անկախ լինի նաև դատավոր գործընկերներից: Սա չի բացառում բարդ գործերի վերաբերյալ իրավաբանական հարցերի շուրջ խորհուրդ ստանալ դատավոր գործընկերներից՝ պայմանով, որ վերջնական որոշում կայացնի ինքը՝ դատավորը:

Մեկնաբանություն - Կանոնն ըստ էության զարգացնում է ՀՀ Սահմանադրության 97-րդ հոդվածով նախատեսված սկզբունքը, ըստ որի՝ արդարադատություն իրականացնելիս դատավորներն անկախ են, ենթարկվում են միայն Սահմանադրությանը և օրենքին: Օրենքը ոչ միայն հռչակում է դատավորների անկախությունը, այլև պատասխանատվություն է սահմանում նրանց գործունեությանը միջամտելու, դատարանի նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունքի, դատավորին զրպարտելու, ինչպես նաև դատարանի լիազորությունները յուրացնելու համար:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 84-րդ հոդվածը նախատեսել է դատավորի անձնական պաշտպանության հատուկ միջոցներ, ինչպես նաև դատավորի, նրա ընտանիքի անդամների, նրա զբաղեցրած բնակելի և ծառայողական շինությունների անվտանգությունն ապահովելու՝ իրավասու պետական մարմինների պարտականությունը: Դատավորն օժտված է դատական սանկցիաներ կիրառելու իրավասությամբ: Նշված օրենսդրական երաշխիքները կոչված են ապահովելու, որ դատավորն իր ծառայական պարտականություններն իրականացնելիս ենթարկվի միայն օրենքին և անկախ լինի ամեն տեսակի արտաքին ազդեցությունից: Դատավորի անկախությունն ընդգրկում է միմյանց հետ փոխկապակցված երկու ասպեկտ՝

1. դատավորը պետք է անկախ լինի բոլոր անձանցից (գործով կողմերից, գործի ելքով շահագրգռված կամ դրա հետ առնչվող ցանկացած այլ անձից, այդ թվում՝ պաշտոնատար անձանցից, քաղաքական, կուսակցական, արհմիութենական, կրոնական և այլ գործիչներից, այլ քաղաքացիներից, ինչպես նաև ընտանիքի անդամներից, ազգականներից, ընկերներից ու ծանոթներից), պետական, տեղական ինքնակառավարման և այլ մարմիններից, իշխանության մյուս ճյուղերից (այդ թվում և «չորրորդ» իշխանությունից):

2. դատավորը պետք է անկախ լինի քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական և այլ հարաբերություններից: Ընդ որում, նշված անձինք և հարաբերությունները չպետք է ազդեցություն ունենան դատավորի վրա ոչ միայն կոնկրետ գործերի լուծման ժամանակ, այլև ծառայական գործունեության՝ ողջ աշխատանքի կազմակերպման ընթացքում (օրինակ՝ որևէ գործի լուծումն արագացնելը կամ ձգձգելը, որևէ գործի առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնելը, իսկ մեկ այլ գործի իմիջիայլոց վերաբերվելը, վարույթ ընդունելու ոչ ենթակա գործը վարույթ ընդունելը և այլն):

Դատավորի անկախության հետ սերտորեն կապված է նրա անաչառությունը կամ անկողմնակալությունը: Կոնկրետ գործերի լուծման հետ կապված դատավորի անաչառ լինելու պահանջն իր արտացոլումն է գտել քրեական և քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքերում: Այսպես՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի համաձայն՝ քրեական դատավարությունում ոչ մի ապացույց նախապես հաստատված ապացույցի ուժ չունի: Դատավորը չպետք է կանխակալ մտտեցում ցուցաբերի ապացույցներին, չպետք է դրանց որոշ մասին մյուսների նկատմամբ առավել կամ նվազ նշանակություն տա՝ մինչև դրանց հետազոտումը պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում: ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի համաձայն՝ դատարանը յուրաքանչյուր ապացույց գնահատում է գործում եղած բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության վրա հիմնված ներքին համոզմամբ: Համանման պահանջ է նախատեսված նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով, ըստ որի՝ դատավորը, ղեկավարվելով օրենքով, ապացույցները գնահատում է ապացույցների համակցության մեջ՝ դրանց բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննության վրա հիմնված իր ներքին համոզմամբ:

Դատավորի անաչառության մյուս կողմն ունի ավելի լայն ընդգրկում. այն համապատասխանում է ոչ միայն կոնկրետ գործերի լուծման, այլև դատավորի ողջ ծառայական գործունեության ընթացքում օրինականության պահպանման պահանջին: Մակայն վարքագծի քննարկվող կանոնում անաչառության պահանջն ունի առավել լայն իմաստ: Հայտնի է, որ օրենսդիրն ամենայն մանրամասնությամբ չի կարգավորել դատավորի ծառայական ողջ գործունեությունը և այդ գործունեության ընթացքում դատավորը ստիպված է նաև կատարել որոշակի կազմակերպական գործողություններ, որոնք օրենքով նախատեսված կամ մանրամասն կարգավորված չեն: Այս դեպքում արդեն դատավորի անաչառության կամ անկողմնակալության պահանջն առավելապես բարոյական հարթությունում է:

Որպես օրինակ կարելի է մատնանշել այն դեպքը, երբ դատավորը, հետաձգելով գործի քննությունը, մի կողմին տրամադրում է ապացույցներ ներկայացնելու անհրաժեշտ կամ դրանից ավելի ժամկետ, իսկ մյուս կողմի՝ ապացույցներ կամ հակափաստարկներ ներկայացնելու հնարավորությունը ժամկետային առումով հանիրավի սահմանափակում է:

Կամ, օրենսդիրը հաճախ խոսում է ողջամիտ ժամկետների մասին. մի ժամկետ, որը մեկ կողմի կարծիքով ողջամիտ է, մյուս կողմը կարող է համարել ողջամտության սահմաններից դուրս և ընկալել իբրև գործի լուծման միտումնավոր ձգձգում: Նման դեպքում անաչառ գործելու համար դատավորից պահանջվում է մեծ զգուշություն և նրբանկատություն:

Մեկ այլ օրինակ: Դատական պրակտիկայում հանդիպում են դեպքեր, երբ կողմի ներկայացրած ապացույցը դատավորն ընդունում է ուրախությամբ՝ իբրև «գործի լուծման բանալի», մինչդեռ ապացույցները պետք է գնահատվեն միայն խորհրդակցական սենյակում: Նման վարքագիծը չի կարող համարվել անաչառ գործելու քննարկվող կանոնի պահպանում նույնիսկ այն պարագայում, եթե գործը վարույթ ընդունելիս դատավորը որևէ նախատրամադրվածություն չի ունեցել:

Այսպիսով, անաչառ գործելու կանոնը դատավորից պահանջում է չլինել նախատրամադրված, չհակվել որևէ կողմի օգտին գործելու, նախապատվություն չտալ որևէ փաստի, ապացույցի, փաստարկի, վարքագծի կամ ընդհանրապես որևէ կողմի:

Դատավորի անաչառության ասպեկտներից մեկն էլ նրա անկողմնակալությունն է՝ կապված ռասայի, սեռի, դավանանքի, ազգային պատկանելության, ֆիզիկական արատների, տարիքի, սոցիալական դրության և այլ հատկանիշների հետ: Դատավորն իրավունք չունի, նշված հատկանիշներից էլնելով, խտրականություն դրսևորել որևէ անձի նկատմամբ: Նա կարող է անդրադառնալ նշված հատկանիշներին միայն այն դեպքերում, երբ դրանք հանդիսանում են դատական քննության առարկա, ընդ որում, նման դեպքերում էլ դատավորը պետք է խուսափի որևէ հատկանիշի հետ կապված կողմնակալություն ցուցաբերելուց (տե՛ս կանոն 2):

Անկախության և անաչառության պահանջները դատավորի կողմից կարող են պահպանվել, եթե նա ազատ է կողմնակի ազդեցություններից: Իբրև այդպիսի ազդեցություններ՝ կանոնում նշված են ճնշումները, սպառնալիքները և այլ միջամտությունները: Ճնշումներն ու սպառնալիքները դատավորի վարքագիծն իրենց ձեռնտու ձևով կարգավորելուն ուղղված առավել ակտիվ գործողություններն են (հանձնարարություն, հրաման, կարգադրություն և այլն), որոնք զուգորդվում են դատավորի համար անցանկալի հետևանքներ առաջացնելու մտադրության իրականացման հնարավորությամբ: Այլ միջամտություններ ասելով՝ պետք է հասկանալ դատավորի վարքագծի վրա ազդելուն ուղղված ցանկացած այլ ակտիվ գործողությունները (խնդրանք, խորհուրդ, հորդոր և այլն):

Անձի վարքագիծը պայմանավորված է արտաքին աշխարհի բազմաթիվ ներգործություններով, որոնք ձևավորում են տվյալ անձի շարժառիթները: Շարժառիթը որոշակի շահերով, ցանկություններով, պահանջումներով, տրամադրվածությամբ, բնազդներով և այլնով պայմանավորված՝ անձի ներքին մղումն է, որը ցույց է տալիս, թե ինչու է անձը կոնկրետ իրավիճակում տվյալ վարքագիծը դրսևորել: Ասվածը մասնավորեցնելով քննարկվող կանոնի համար՝ կարելի է պնդել, որ դատավորը գործած կլինի անկախ ու անաչառ, եթե նրա վարքագիծը թելադրված է բացառապես արդարադատության շահերով և զերծ է այլ շարժառիթներից (շահադիտություն, վրիժառություն, խանդ, կարեկցանք, հաճոյակատարություն և այլն):

Դատավորի անկախությունը, այնուամենայնիվ, չի կարող բացարձակ լինել. ավելին՝ անկախ ու անաչառ գործելու համար անհրաժեշտ են դրան նպաստող որոշակի շփումներ: Դատավորը ոչ միայն պետք է տիրապետի օրենքներին և կարողանա մեկնաբանել դրանք, այլև չափազանց

կարևոր է նրա կողմից պրոֆեսիոնալ փորձի ձեռք բերումը, այդ պատճառով էլ քննարկվող կանոնի երկրորդ մասը կարգավորում է այլ դատավորների հետ դատավորների հաղորդակցությունն այն հաշվով, որպեսզի այդ հաղորդակցությունը չազդի կոնկրետ գործի լուծման վրա: Թեև կանոնում ուղղակիորեն նշված չէ, սակայն ենթադրվում է, որ փորձի փոխանակման կապակցությամբ դատավորի հաղորդակցությունն իր դատավոր գործընկերների հետ կարող է տեղի ունենալ ոչ գործի քննության ժամանակ և ոչ էլ կողմերի ներկայությամբ: Նման հաղորդակցության կարևոր պայման է նաև այն, որ գործը քննող դատավորը պետք է անձամբ որոշում կայացնի գործի վերաբերյալ և ոչ մի դեպքում այդ պարտականությունը չփոխանցի այն դատավորին, ում հետ խորհրդակցում է: Ավելին՝ եթե հաղորդակցությունն այլ դատավորի հետ հետապնդում է գործը ճիշտ, արդարացի լուծելու նպատակ, ապա այն դատավորը, ում հետ խորհրդակցում է գործը լուծող դատավորը, չպետք է լինի տվյալ գործի քննությունից բացարկված կամ տվյալ գործի լուծմամբ որևէ կերպ շահագրգռված: Կանոնի շարադրանքից բխում է նաև, որ դատավորի քննարկվող հաղորդակցությունը չի կարող վերաբերել գործի կոնկրետ լուծմանը, այլ այն պետք է ուղղված լինի «իրավաբանական հարցերի շուրջ խորհուրդ ստանալուն»: Հակառակ դեպքում վերադաս դատարանի դատավորի հետ խորհրդակցելը կարող է հետագայում բացարկման հիմք դառնալ այդ դատավորի համար:

Այլ դատավորների հետ հաղորդակցվելու նշված պայմանները վերաբերում են նաև իրավաբանների, իրավունքի դասախոսների, տվյալ գործի հետ առնչություն չունեցող այլ անձանց հետ հաղորդակցություններին: Դա բխում է կանոնի 2-րդ մասի այն ձևակերպումից, թե դատավորը «պետք է անկախ լինի նաև դատավոր գործընկերներից», այսինքն՝ նա պետք է անկախ լինի ցանկացած անձից, նաև դատավոր գործընկերներից:

Բացի այն, որ դատավորը պարտավոր է թույլ չտալ իր ընտանեկան, սոցիալական կամ այլ բնույթի հարաբերությունների ազդեցությունը դատարանում իր լիազորությունների իրականացման վրա, կանոնն ընդգրկում է նաև հետևյալ պահանջը. դատավորը պարտավոր է թույլ չտալ, որ ստեղծվի այնպիսի տպավորություն, թե որևէ անձ, իր ընտանեկան, սոցիալական, պաշտոնական կամ այլ դիրքից ելնելով, կարող է ազդել դատավորի վրա:

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- Պրակտիկայում հաճախ գործադիր իշխանության ճնշումներից խուսափելու համար դատավորները, օրինակ՝ պետբյուջեի օգտին գումարների բռնագանձման վերաբերյալ հարցերով պատշաճ կերպով հաշվի չեն առնում պատասխանողների առարկությունները՝ մտածելով, թե ավելի լավ է հակասությունների մեջ չմտնել բյուջեի կատարումն ապահովող մարմինների հետ, քանի որ նրանք պետական կարևորության գործ են կատարում: Նման գործելակերպն անթույլատրելի է, քանի որ դատավորին պետք է հետաքրքրի ոչ թե պետբյուջեի համալրման կամ նման որևէ այլ կարևոր շահ, այլ միայն արդարադատության շահը, այսինքն՝ այն, թե գործով ներկայացված պահանջն իրավացի է արդյոք:

- Կանոնի պահանջների առավել հաճախ կատարվող խախտումներ են այն դեպքերը, երբ դատավորը, տուրք տալով տուժողի կամ նրա իրավահաջորդների բողոքներին ու ճնշումներին, ճիշտ չի կիրառում քրեական օրենքը: Հայաստանի Հանրապետության դատական պրակտիկայում քիչ չեն դեպքերը, երբ ենթարկվելով տուժողների կամ նրանց իրավահաջորդների բողոքների ազդեցությանը՝ դատավորները զգուշանում են անհրաժեշտ պաշտպանություն, անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցման, ծայրահեղ անհրաժեշտության ինստիտուտները կիրառելուց, ինչպես նաև հասարակ սպանությունները որակում են իբրև ծանրացուցիչ հանգամանքներում կատարված սպանություններ՝ ամբաստանյալների նկատմամբ խիստ պատիժ նշանակելու համար: Որպես կանոն, նման դեպքերում դատավորները որպես բարոյական արդարացում մատնանշում են, թե «բոլոր դեպքերում մարդ է մահացել», սակայն, ի վերջո, դա կողմնակի ազդեցությունների ենթարկվելու վառ օրինակ է և անթույլատրելի վարքագիծ:

- Անթույլատրելի վարքագծի օրինակ է այն, երբ ստորադաս դատարանի դատավորը, իր կողմից կայացվող դատական ակտի բողոքարկման մտահոգությունից ելնելով, վերադաս աստիճանի դատավորների հետ խորհրդակցում է ոչ թե իրավական այս կամ այն հարցի վերաբերյալ խորհրդատվություն ստանալու նպատակով, այլ այն հարցի շուրջ, թե կոնկրետ ինչպես լուծի իր վարույթում գտնվող գործը (ո՞ր կողմի օգտին լուծի քաղաքացիական գործը, ի՞նչ պատիժ նշանակի քրե-

ական գործով և այլն), որպեսզի հետագայում իր կայացրած դատական ակտը չբեկանվի կամ չփոխվի:

Կանոն 8 - Արդարադատություն իրականացնելիս դատավորը պարտավոր է զերծ մնալ մասավոր շահերի, հասարակական կարծիքի ազդեցությունից, ինչպես նաև ազատ լինել քննադատության մտավախությունից:

Մեկնաբանություն - Այս կանոնը նախորդ՝ 7-րդ կանոնի մասնավոր տարբերակն է այն առումով, որ վերաբերում է դատավորի վարքագծին՝ արդարադատություն իրականացնելիս: Դատարանն արդարադատությունն իրականացնում է քաղաքացիական, քրեական, վարչական և օրենքով նախատեսված այլ գործեր քննելու և լուծելու միջոցով, հետևաբար՝ այս կանոնի պահանջները տարածվում են սուսկ կոնկրետ գործեր քննելու, լուծելու գործընթացի վրա և չեն ընդգրկում դատավորի ծառայական մյուս պարտականությունները: Այս տեսակետից նախորդ կանոնի համապատասխան մեկնաբանությունները լիովին կիրառելի են նաև սույն կանոնի նկատմամբ:

Հարկ է նշել, որ նախորդ կանոնում գործածվող «կողմնակի ազդեցություններ» հասկացությունն ավելի լայն իմաստ ունի, քան «միջամտություններ» հասկացությունը. վերջինը կողմնակի ազդեցությունների առավել ակտիվ գործողություններով դրսևորվող տեսակների ամբողջությունն է: Քննարկվող կանոնը դատավորին պարտավորեցնում է արդարադատություն իրականացնելիս զերծ մնալ այնպիսի ազդեցություններից, որոնք կարող են և չդրսևորվել ակտիվ միջամտության ձևով, սակայն դրանց տուրք տալը ևս խաթարում է արդարադատությունը:

Մասնավոր շահերի ազդեցությունից զերծ մնալը նշանակում է, որ գործերը քննելիս և լուծելիս դատավորի համար պետք է բացարձակապես նշանակություն չունենան որևէ անձի, խմբի, քաղաքական, սոցիալական, տնտեսական և այլ ինստիտուտների շահերը, ցանկությունները, պահանջմունքները, տրամադրվածությունը: Դատավորը որևէ գործ չպետք է լուծի՝ ելնելով նպատակահարմարությունից, նա ամենից առաջ պարտավոր է ղեկավարվել օրենքով:

Հայտնի է, որ երբեմն հակասություններ են առաջանում օրենքի և բարոյականության նորմերի միջև: Օրենքը կարող է մերժել որոշակի երևույթներ, մինչդեռ հասարակությունը դրանք կարող է համարել դրական: Հասարակական կարծիքը կարող է դրվատել կամ դատապարտել որոշակի երևույթներ, որոնց դատավորներն առնչվում են կոնկրետ գործերի քննության ընթացքում: Կանոնը պահանջում է, որ հասարակության կամ նրա որևէ խմբի դրական կամ բացասական գնահատականը որևէ ազդեցություն չունենա դատավորի վրա կոնկրետ գործերը քննելիս և լուծելիս: Դրա հետ սերտորեն կապված է նաև քննադատության մտավախությունից ազատ լինելու մասին կանոնի պահանջը: Տուրք տալով քննադատությանը կամ քննադատվելու մտավախություն ունենալով՝ դատավորը կարող է խնդիրներ ունենալ օրենքի պահանջները չպահպանելու առումով: Նման հակասության դեպքում կանոնը դատավորին պարտավորեցնում է առաջնահերթորեն պահպանել օրենքը:

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- Պրակտիկայում հանդիպել է դեպք, երբ դատավորը ծանրացուցիչ հանգամանքներում՝ առանձին դաժանությամբ կատարված սպանության համար սահմանել է ակնհայտ մեղմ պատիժ՝ ելնելով սուսկ այն հանգամանքից, որ երկու եղբայրներ սպանել են իրենց քրոջն անբարոյական վարքագիծ դրսևորելու համար, իսկ հասարակությունը նման երևույթները չի դատապարտում՝ համարելով, որ սպանություն կատարած տղամարդիկ բարոյական տեսակետից ճիշտ են վարվել՝ «փրկելով» իրենց ընտանիքի պատիվը: Նույն օրինակից երևում է, որ դատավորը գործել է քննադատության մտավախությունից դրդված՝ կարծելով, որ նման շարժառիթներով սպանություն կատարած անձանց համաչափ պատիժ նշանակելու մասին իրազեկ դառնալով, հասարակությունը բացասաբար կտրամադրվի դատավորի դեմ՝ նրան համարելով ընտանեկան պատվի մասին պատշաճ ըմբռնում չունեցող անձ:

- Դատավորն անհիմն կերպով ժառանգի կողմից ժառանգության ընդունման օրենքով սահմանված ժամկետը բաց թողնելու պատճառները համարել է հարգելի և ժառանգական գույքից բաժին է հանել նաև ժառանգության ընդունման ժամկետը բաց թողած ժառանգին՝ ելնելով այն տարածված հասարակական կարծիքից, թե ժառանգական գույքը պետք է հավասարապես բաժանվի ժառան-

գատուի բոլոր երեխաների միջև, և եթե ինքը նման ձևով չվարվի, հասարակությունը կմտածի, թե դատավորն արդար չէ:

- Դատավորն անհիմն կերպով բավարարել է մի իրավաբանական անձի՝ գումարի բռնագանձման հայցն ընդդեմ մի այլ կազմակերպության, քանի որ հայցվոր իրավաբանական անձի հիմնադիրն իր սպասարկած դատական տարածքից ընտրված ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավոր է:

- Հոդամասը հատկացնելով վիճող կողմերից մեկին՝ դատավորն իր կայացրած դատական ակտում, ի թիվս այլ փաստարկների, դա հիմնավորել է նրանով, որ կողմը միայնակ, հաշմանդամ կին է և հողամասի կարիքն ավելի շատ ունի:

Կանոն 9 - Դատավորն իր պարտականությունները պետք է կատարի ողջամիտ ժամկետներում և այն հաշվով, որպեսզի կասկածներ չառաջացնի արդարադատության արդյունավետության նկատմամբ:

Մեկնաբանություն - Արդարադատության արդյունավետությունը մեծապես կախված է այն բանից, թե որքան արագ է այն իրականացվում: Երբ արդարադատության իրականացումը ձգձգվում է, տպավորություն է ստեղծվում, որ դատական համակարգն ի վիճակի չէ կատարելու իր առջև դրված խնդիրները, իսկ դա անվստահություն է առաջացնում արդարադատության ողջ համակարգի նկատմամբ:

Քննարկվող կանոնը դատավորին պարտավորեցնում է իր պարտականությունները կատարել ողջամիտ ժամկետներում: Այս պահանջը ներառում է երկու ասպեկտ՝ 1. գործերի արագ քննություն և 2. դատարանի աշխատանքների արագ կազմակերպում:

Դատավորի պարտականությունների արագ կատարումը պահանջում է, որ դատավորն անհրաժեշտ ժամանակ տրամադրի իր պաշտոնեական պարտականություններին, ժամանակին ներկայանա աշխատավայր և արագ կերպով որոշի, թե որ գործերն են ընդունվում վարույթ: Դատավորը պետք է կողմերից, նրանց ներկայացուցիչներից, դատարանի աշխատակազմից պահանջի, որ աշխատանքների արագ կազմակերպման հարցում համագործակցեն իր հետ:

Գործերի արագ քննությունը ենթադրում է, որ դատավորը պետք է նշանակված ժամին սկսի դատական նիստերը, վերահսկի իր վարույթում գտնվող գործերն այն հաշվով, որպեսզի բացառի և նվազեցնի ամեն տեսակի անհարկի հետաձգումները, ուշացումները, ոչ անհրաժեշտ ծախսերը: Դատավորը պետք է խրախուսի և ձգտի օգնել կողմերին հաշտության համաձայնության գալու, սակայն կողմերի մոտ չպետք է տպավորություն ստեղծվի, թե իրենց պարտադրվում է հրաժարվել դատարանի կողմից իրենց վեճը լուծելու իրավունքից:

Դատավորի վարքագծի այս կանոնի պահանջն ավելի խիստ է, քան դատավարական ժամկետները պահպանելու օրենքի պահանջը: Եթե դատավարական օրենսդրությամբ գործերի կամ ընթացիկ հարցերի լուծման համար սահմանված են որոշակի ժամկետներ, ապա դա չի նշանակում, որ այդ գործերն ու հարցերն անպայման պետք է լուծվեն այդ ժամկետների վերջում, եթե դրանց լուծումը հնարավոր է ավելի շուտ: Կանոնը դատավորին պարտավորեցնում է իր պարտականությունները ողջամիտ ժամկետներում կատարել նաև այն դեպքերում, երբ դատավարական օրենսդրությամբ ժամկետային կոնկրետ սահմանափակումներ նախատեսված չեն (օրինակ՝ քրեական դատավարությունում դատական քննության տևողության դեպքում): Միաժամանակ քննարկվող կանոնը չի կարող մեկնաբանվել այնպես, որ գործերն արագ վարելը պետք է կատարվի դրանց քննության որակի հաշվին: Խնդիրներն արագ լուծելով՝ դատավորը միաժամանակ պետք է պատշաճ հարգանք դրսևորի կողմերի՝ դատարանի կողմից լսվելու օրենքով սահմանված իրավունքի նկատմամբ:

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- Կանոնով սահմանված պահանջների խախտումներ են պարունակում, մասնավորապես, բավականին տարածված այն դեպքերը, երբ դատավորները միտումնավոր ձգձգում են գործի լուծումը՝ հուսալով, որ, ի վերջո, կողմերը կգան հաշտության համաձայնության, կամ հայցվորը կհրաժարվի իր պահանջը պնդելուց, կամ չափազանց ձգձգվելու պատճառով պահանջի բավարարումը կկորցնի իր իմաստը, այսինքն՝ վեճն ինքնին կլուծվի՝ առանց դատավորի համար պատասխանատվություն առաջացնելու:

- Անթույլատրելի վարքագիծ է նաև դատավորների կողմից կայացված դատական ակտերը կողմերին միտումնավոր կերպով ուշացումով տրամադրելը, որպեսզի նրանք ի վիճակի չլինեն օրենքով սահմանված ժամկետներում բողոքարկել դրանք: Ստորադաս ատյանում հանդիպելով նման քաշքշուկների՝ կողմերն անիմաստ են համարում դատական ակտերի բողոքարկումը՝ համարելով, որ նույնն է կատարվելու նաև վերադաս ատյաններում, և, ի վերջո, արդարության հասնելու իրենց ջանքերն ապարդյուն են: Դրանով իսկ խարխլվում է կողմերի հավատն արդարադատության արդյունավետության նկատմամբ:

- Հայաստանի Հանրապետությունում արդեն իսկ առկա է նախադեպ, երբ դատավորը կարգապահական պատասխանատվության է ենթարկվել արձակուրդ մեկնելուց առաջ գործը գրասենյակ չհանձնելու և արդյունքում գործի քննության ժամկետը խախտելու համար: Մեկ այլ դատավոր կարգապահական պատասխանատվության է ենթարկվել պատասխանողին հայցադիմումի պատասխան ներկայացնելու համար օրենքով սահմանված անհրաժեշտ ժամանակ չտրամադրելու, այսինքն՝ դատարանի կողմից լավելու կողմի իրավունքը խախտելու համար:

Կանոն 10 - Դատավորը պետք է լինի արժանապատիվ, համբերատար ու բարեկիրթ: Նա պարտավոր է հարգելից վերաբերմունք դրսևորել գործով կողմերի, վկաների, այլ մասնակիցների, գործընկեր դատավորների, դատարանի անձնակազմի և բոլոր այն անձանց հանդեպ, որոնց հետ առնչվում է դատարանում: Դատավորը նման վարքագիծ պետք է պահանջի նաև դատավարության մասնակից բոլոր անձանցից:

Մեկնաբանություն - Արժանապատվությունը սեփական հատկությունների, կարողությունների, ունակությունների, աշխարհայացքի, հասարակական արժեքավորության ինքնագնահատականն է: Արժանապատիվ լինելու կանոնի պահանջը, այսպիսով, նշանակում է, որ դատավորը պետք է գործի իր պարտականությունների կարևորության գիտակցությամբ, այնպես, որ այդ կարևորությունն ընկալվի նաև հասարակության կողմից: Դատավորը պետք է գիտակցի, որ ինքն օժտված է արդարադատություն իրականացնելու բացառիկ լիազորությամբ, որ որևէ այլ պաշտոնատար անձ չի կարող հանդես գալ իբրև դատական իշխանության կրող և լուծել դատարանի իրավասությանը ենթակա գործերը: Իր վարքագծով դատավորը հասարակության մոտ պետք է համոզմունք ձևավորի, որ կողմերը դատարանում հասնելու են արդարության:

Կողմերը կամ դատական գործընթացի մյուս մասնակիցները հաճախ չեն կողմնորոշվում, թե որ փաստերն ու իրադարձություններն են կարևոր գործի լուծման համար, և կարող են բացատրություն, ցուցմունք տալ կամ ճառով հանդես գալ երկար, խոսել գործի հետ չկապված կամ դրա լուծման համար էական նշանակություն չունեցող հանգամանքների մասին: Նման դեպքերում մեծ է գայթակղությունն անմիջապես ընդհատելու ելույթ ունեցողին: Սակայն նման վարքագիծն անհարիր է դատավորին, քանի որ դա նախ՝ կողմի մոտ կարող է ստեղծել տպավորություն, թե դատավորը չի ցանկանում տիրապետել գործի մանրամասներին, կողմնակալ է և գործի ելքով շահագրգռված, և երկրորդ՝ ելույթ ունեցողին անմիջապես և հաճախակի ընդհատելը կոպիտ և անքաղաքավարի վերաբերմունք է, որը խարխլում է դատավորի նկատմամբ հարգանքը: Եթե դատավորը քաղաքավարի է, հարգալից և համբերատար, ապա ավելի հավանական է, որ վիճող կողմերը վստահություն կունենան նրա որոշման արդարացիության, անաչառության նկատմամբ, այդ իսկ պատճառով քննարկվող կանոնը դատավորից պահանջում է լինել համբերատար և բարեկիրթ: Դա, իհարկե, չի նշանակում, թե դատավորը չպետք է պատշաճ կերպով կատարի դատական նիստը նախագահողի իր պարտականությունները և թույլ տա, որ դատական նիստը վերածվի գործի հետ առնչություն չունեցող հանգամանքների քննարկման, սակայն դիտողություններ կատարելու, անձանց խոսքն ընդհատելու, այլ կարգադրիչ գործողություններ կատարելու անհրաժեշտության դեպքում դատավորը պետք է գործի հնարավորինս նրբանկատ, չդրսևորի զայրացկոտություն, տաքարյունություն և կոպիտ վերաբերմունք: Եթե դատավորը խոսում է զայրացած կամ գործում անքաղաքավարի, ապա նա, փաստորեն, չարաշահում է դատական իշխանությունը, քանի որ դատական նիստի դահլիճում գտնվողներին արգելված է նույն կերպ արձագանքել, իսկ վերջիններիս կողմից նման վարքագիծ դրսևորելը կարող է պատժվել նախագահող դատավորի կողմից դատական սանկցիաների կիրառմամբ:

Գործնականում դատավորի անբարեկրթության հնարավոր դրսևորումները տարբեր են, սակայն վերլուծության արդյունքում այդ բնույթի խախտումները կարելի է դասել մի քանի տեսակների՝ 1. կոպիտ վարքագիծ, 2. կողմնակալ մեկնաբանություններ, 3. դատական ակտեր ընդունելու իրավունքի չարաշահում:

Քննարկվող կանոնը պահանջում է, որ դատավորն արժանապատիվ, համբերատար ու բարեկիրթ լինի ոչ միայն դատական նիստերի դահլիճում, այլև այն բոլոր անձանց հետ հարաբերություններում, ում հետ առնչվում է իր ծառայական գործունեության ընթացքում: Միայն նման կեցվածքը նրան բարոյական իրավունք կտա համարժեք վարքագիծ պահանջել նաև ուրիշներից:

Դատավորի արժանապատիվ լինելու պահանջի հետ անհամատեղելի է դատական նիստը դատավորի աշխատասենյակում կամ առանց պատմուճանի անցկացնելը, քանի որ դա ստեղծում է «տնավարության» մթնոլորտ: Դատական նիստն աշխատասենյակում անցկացնելու դեպքում այնտեղ չեն կարող մուտք գործել այն բոլոր անձինք, ովքեր ցանկություն ունեն ներկա լինել դատական նիստին, ինչով ոչ միայն խախտվում է դատաքննության հրապարակայնության սկզբունքը, այլև տպավորություն է առաջանում, որ դատավորն արդարացի լուծում չի տալու գործին, քանի որ սահմանափակում է հասարակության ներկայությունը դատական քննությանը:

Դատավորի անարժանապատիվ կեցվածքի և անբարեկրթության տիպիկ օրինակ է վերաքննիչ դատարանում երեք դատավորի կազմով գործի քննությանը երկու դատավորների ձևական մասնակցությունը: Եղել են դեպքեր, երբ դատաքննության ընթացքում, բացի նախագահողից, մյուս երկու դատավորները զբաղվել են թերթեր կամ ամսագրեր կարդալով, կամ դատավորներից մեկը ժամանակավորապես բացակայել է դատական նիստի դահլիճից՝ վկայակոչելով որևէ «հարգելի» պատճառ, կամ դատավորներից մեկը խոսել է բջջային հեռախոսով:

Քննարկվող կանոնի խախտումներից է նաև այն, որ հաճախ մեղադրողն առանց դատարանի թույլտվության միջամտում է ամբաստանյալի կամ վկայի հարցաքննությանը, դիտողություն է անում դատավարության մասնակիցներին՝ ընդհուպ մինչև նրանց վիրավորելն ու սպառնալը. անընդունելի է, որ նման դեպքերում մեղադրողից բարեկիրթ վերաբերմունք պահանջելու փոխարեն դատավորը դրսևորում է հանդուրժող վարքագիծ: Անթույլատրելի է, երբ նախագահողն իր վրա է վերցնում մեղադրողի կամ դատական նիստի քարտուղարի ֆունկցիաների կատարումը՝ ակնհայտորեն ակնարկելով, որ մեղադրանքը հիմնավորված է և թելադրելով, թե հատկապես ինչն արձանագրի քարտուղարը: Երբ բոլոր դատարաններն անցնեն հաշվետվության համակարգի, դատավորի հնարավորությունը՝ ասել, թե քարտուղարն ինչ արձանագրի, կվերանա: Սակայն մինչ այդ դատավորը պարտավոր է ձեռնպահ մնալ նման վարքագիծ դրսևորելուց:

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- Հայաստանի Հանրապետությունում արդեն իսկ առկա է նախադեպ, երբ դատավորը կարգապահական պատասխանատվության է ենթարկվել դատական նիստի ժամանակ կողմին կոպիտ կերպով ընդհատելու, նրա նկատմամբ անբարեկիրթ վերաբերմունք դրսևորելու համար:

- Համատեղ ամուսնական կյանքի ընթացքում ձեռք բերված գույքի բաժանման վերաբերյալ քաղաքացիական գործով հայցվորը, ձգտելով ապացուցել, որ վիճելի բնակարանը ձեռք է բերվել ամուսնության ընթացքում, սկսել է մանրամասն բացատրություն տալ, որ ինքը և ամուսինը եկեղեցու միջոցով պսակադրվել և փաստական ամուսնական հարաբերությունների մեջ են մտել երկու տարի ավելի վաղ, քան ամուսնությունը գրանցվել է ՔԿԱԳ մարմնում, այդ միջակայքում էլ ձեռք է բերվել վիճելի բնակարանը: Գիտենալով, որ եկեղեցու միջոցով կատարված պսակադրությունը կամ փաստական ամուսնությունը գույքը համատեղ ամուսնական կյանքի ընթացքում ձեռք բերված համարելու համար իրավական նշանակություն չունի, դատավորը կոպիտ կերպով ընդհատել է հայցվորին՝ հարցնելով. «Իսկ ինչու չեք հայտնում, թե ով է եղել պսակադրության տերտերը և քավորը»: Մա ոչ միայն դատավորի կողմից դրսևորած անհամբերության և անբարեկրթության տիպիկ օրինակ է, այլև նման վարքագծով դատավորը միաժամանակ խախտել է վարքագծի կանոնագրքի 16-րդ կանոնի պահանջներն այն մասին, որ մինչև գործի քննության ավարտը դատավորը պարտավոր է ձեռնպահ մնալ փաստերի կամ օրենքների այնպիսի մեկնաբանությունից, որը կարող է գործի լուծման կանխորոշվածության տպավորություն ստեղծել, ինչպես նաև պարտավոր է չարտահայտել իր դրական կամ բացասական վերաբերմունքը դատավարության կողմերի հանդեպ:

- Դատավորը մեկ այլ դատավորի մասին ասել է, թե «դատավոր այսինչի կայացրած դատական ակտերի որակը հայտնի է բոլորին»:

- Դատավորը հայտարարել է, թե ինքն իր իրավասության մեջ մտնող հարցը ճիշտ լուծելու համար «փոքր մարդ է»:

Կանոն 11 - Դատական նիստից դուրս դատավորը պարտավոր է ձեռնպահ մնալ կողմերի, դատավարության մասնակիցների հետ առանձին շփումից, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա անհրաժեշտ է դատարանի աշխատանքի կազմակերպման համար:

Մեկնաբանություն – Կանոնն ունի արգելող բնույթ և կոչված է ապահովելու դատավորի այն պոզիտիվ պարտականության անսխալ կատարումը, համաձայն որի՝ նա պարտավոր է գործի ելքով շահագրգռված յուրաքանչյուր անձի կամ նրա փաստաբանին հնարավորություն տալ իրականացնելու դատարանի կողմից լսվելու՝ օրենքով նախատեսված իրավունքը: Այդ իրավունքը կողմերը կամ նրանց փաստաբաններն իրականացնում են դատական նիստի ժամանակ, երբ, որպես կանոն, ներկա են լինում բոլոր կողմերը և գործի ելքով շահագրգռված մյուս անձինք: Կանոնն արգելում է դատավորի միակողմանի շփումները դատական նիստից դուրս, քանի որ դա խախտում է կողմերի հավասարության սկզբունքը:

Բնական է, որ անհնար է դատավորի պարտականությունների իրականացումը՝ դատական նիստից դուրս կողմերի հետ բացարձակապես չշփվելով, ուստի կանոնն արգելում է դատավորի այն շփումները, որոնք՝

1. միակողմանի են.
2. տեղի են ունենում գործի ելքով օրինական շահագրգռվածություն ունեցող ոչ բոլոր անձանց կամ նրանց փաստաբանների ներկայությամբ.
3. վերաբերում են դատավորի վարույթում գտնվող, դեռևս չլուծված կամ ողջամտորեն ակնկալվող գործին:

Կանոնով սահմանված արգելքը վերաբերում է ինչպես բանավոր, այնպես էլ գրավոր շփումներին:

Շփման միակողմանիությունը նշանակում է, որ հաղորդակցությանը ներկա չեն դատավարության բոլոր կողմերը կամ նրանց փաստաբանները (ընդդիմազերծ շփում): Միակողմանի հաղորդակցությունն արգելված է, քանի որ այն կասկածի տակ է դնում դատավորի անկողմնակալությունը: Միակողմանի հաղորդակցության ընթացքում դատավորը կարող է ստանալ ոչ ստույգ կամ ոչ լիարժեք տեղեկություններ, որից կարելի է խուսափել, եթե ներկա գտնվեն գործի բոլոր կողմերը: Այդ տեղեկությունները կարող են դատավորի վրա լուրջ ազդեցություն ունենալ՝ այս կամ այն կողմի օգտին տրամադրվելու, անկախ այն հանգամանքից՝ դատավորը գիտակցում է դա, թե ոչ: Կողմերի, դատավարության այլ մասնակիցների հետ առանձին շփման ընթացքում գործի հանգամանքների քննարկումը հանգեցնում է փաստերի անկախ քննության, որն անխուսափելիորեն նպաստում է դատավորի մոտ նախատրամադրվածության առաջացմանը: Միակողմանի շփումները վտանգավոր են նաև այն առումով, որ եթե հաղորդակցությանը չմասնակցած կողմը կասկածի կամ իմանա մյուս կողմի հետ առանձին շփման մասին, նրա մոտ անխուսափելիորեն կարծիք կառաջանա, որ մյուս կողմն իր նկատմամբ առավելություն է ստացել: Նման դեպքում, անկախ այն հանգամանքից՝ իրականում դատավորի մոտ կողմնակալություն առաջացել է, թե ոչ, նրա անաչառությունը կարող է կասկածի տակ դրվել և հանգեցնել նրա դեմ բացարկի կամ նրա կայացրած դատական ակտի նկատմամբ անվստահության:

Կանոնը դատավորից պահանջում է «ձեռնպահ մնալ» առանձին շփումից: Դա նշանակում է, որ նախ՝ դատավորն ինքը չպետք է նախաձեռնի նման շփումներ և երկրորդ՝ դատավորը չպետք է թույլ տա այդպիսի շփումներ, երբ դրանք նախաձեռնում են կողմերը կամ այլ անձինք: Եթե, այնուամենայնիվ, հանգամանքների բերումով նման շփում տեղի ունեցել է, ապա դատավորը պարտավոր է հաշվի չառնել այդ ընթացքում իր ստացած տեղեկությունները, տպավորությունները, քանի որ հակառակ դեպքում նա կխախտի օրենքի այն պահանջը, համաձայն որի՝ գործը լուծելիս դատավորի ներքին համոզմունքը պետք է հենված լինի օրինական ճանապարհով ձեռք բերված փաստական տվյալների օբյեկտիվ գնահատման վրա: Դատական օրենսգիրքը դատավորին արգելում է դատաքննությունից դուրս իր վարույթում գտնվող գործերով ինքնուրույն որոնել ապացույցներ կամ հետախուզել փաստեր:

Թեպետ կանոնում ուղղակիորեն նշված չէ, սակայն ենթադրվում է, որ շփումների արգելքը չի վերաբերում օրենքով թույլատրված միակողմանի շփումներին, օրինակ, երբ քննության է առնվում խուզարկության, օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների անցկացման թույլտվությունների վերաբերյալ հարց:

Կանոնը նախատեսում է նաև սահմանված արգելքից բացառություն, երբ առանձին շփումն անհրաժեշտ է դատարանի աշխատանքի կազմակերպման համար: Դա նշանակում է, որ շփումը չի կարող վերաբերել գործի էությանը, դրա արդյունքում կողմը, փաստաբանը կամ դատավարության այլ մասնակիցը չպետք է որևէ առավելություն ստանա մյուս կողմի նկատմամբ: Կազմակերպական հարցերով միակողմանի շփման թույլատրելիության մյուս պայմանն այն է, որ դատավորն անհապաղ շփման և դրա բովանդակության մասին պետք է իրագեկի մյուս կողմերին՝ նրանց հնարավորություն տալով արձագանքելու: Շարա-դրված պայմանների պահպանմամբ կողմի հետ դատավորի թույլատրելի առանձին շփման օրինակ է դատական նիստի նախապատրաստման, ինչպես նաև գործի քննության օրը, ժամը կամ այլ հանգամանքները համաձայնեցնելու նպատակով շփումը:

Դատարանի աշխատանքի կազմակերպմանն է միտված նաև այն շփումը, երբ դատավորը դիմում է գործի ելքով չշահագրգռված մասնագետի՝ խորհրդատվություն ստանալու նպատակով: ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությունը դատավորին թույլատրում է օտարերկրյա իրավունքի կիրառման անհրաժեշտության դեպքում այդ իրավունքի նորմերի բովանդակությունը պարզելու նպատակով ներգրավել մասնագետների: Նման դեպքերում դատավորը պարտավոր է կողմերին և մյուս շահագրգիռ անձանց տեղեկացնել, թե ում խորհուրդն է ստացել, ինչումն է ստացած խորհրդի էությունը և կողմերին պետք է հնարավորություն տա արձագանքելու մասնագետի կարծիքին կամ խորհրդին:

Կազմակերպական խնդիրների լուծման ընթացքում դատավորը, բնականաբար, առանձին շփվում է նաև դատարանի այն աշխատակիցների հետ, որոնք դատավարության մասնակից են կամ առնչվում են գործի լուծման հետ կապված որոշակի հարցերի, օրինակ՝ դատական նիստի քարտուղարի և դատավորի օգնականի հետ: Արգելքը չի տարածվում նաև նման շփման վրա:

Որպես թույլատրելի առանձին շփման օրինակ դիտարկվում է նաև այն, երբ դատավորը կողմերի նախնական համաձայնությամբ առանձին հանդիպում է կողմերի կամ նրանց փաստաբանների հետ՝ նպատակ ունենալով կողմերին բերել հաշտության համաձայնության: Մի շարք երկրներում կողմերին հաշտության բերելու հարցերով զբաղվում են առանձին դատավորներ կամ հատուկ այդ նպատակին կոչված այլ անձինք, սակայն Հայաստանի Հանրապետությունում այդպիսի ինստիտուտներ դեռևս կայացած չեն: Նման պայմաններում դատավորի կողմից կողմերին հաշտության համաձայնության բերելու գործընթացում պետք է պահպանվեն որոշակի կանոններ:

Այսպես՝ հաշտության համաձայնության բերելու ընթացքում դատավորը կարող է կողմերին համոզել փոխելու իրենց դիրքորոշումը որոշակի հարցերի վերաբերյալ, ինչը կարող է նրա կողմնակալության տպավորություն ստեղծել: Նման հանդիպումների ընթացքում դատավորը պետք է գործի չափազանց զգույշ, հասկապես փաստերի ու օրենքների մեկնաբանության հարցում, քանի որ հաշտության համաձայնությունը չկայանալու դեպքում նույն դատավորը պետք է վեճը լուծի ըստ էության, իսկ համաձայնության բանակցությունների ընթացքում հայտնած նրա կարծիքը կարող է կասկածներ առաջացնել նրա անաչառության նկատմամբ: Բացարկից կամ ինքնաբացարկից խուսափելու նպատակով նման դեպքերում առանձին շփումներին անպայման պետք է հաջորդի շփումը՝ բոլոր կողմերի մասնակցությամբ, որպեսզի կողմերն ի վերջո իրագեկ լինեն առանձին շփումների ընդհանուր բովանդակությանն ու արդյունքներին:

Թեպետ կանոնն ուղղակիորեն չի նախատեսում, սակայն ճիշտ կլինի, որ դատավորը վերահսկողություն իրականացնի նախատեսված սահմանափակումները դատարանի աշխատակազմի և իր ղեկավարության կամ վերահսկողության ներքո գտնվող այլ անձանց կողմից պահպանելու նկատմամբ:

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- Պրակտիկայում նշված կանոնի խախտման դեպքեր են դիտվում, երբ դատավարության մասնակիցները, առավելապես՝ ամբաստանյալները, հարկ չհամարելով դատական նիստի դահլիճում ցուցմունք տալ գործի որոշակի հանգամանքների, մասնավորապես՝ իրենց արարքի դրդապատ-

ճառների կամ տուժողների հակաօրինական և հակաբարոյական վարքագծի վերաբերյալ, առանձին հանդիպում են խնդրում նախագահողի հետ՝ ակնկալելով, որ վերջինս «կհասկանա» իրենց և դատավորին առանձին հայտնած տեղեկատվությունը նշանակություն կունենա գործի լուծման կամ նշանակվող պատժաչափի վրա: Դատավորը, որքան էլ նրա հետաքրքրասիրությունը բորբոքված լինի, պետք է ձեռնպահ մնա նման առանձին հանդիպման միջոցով տեղեկատվություն ստանալուց, քանի որ դա կարող է ազդել գործի օբյեկտիվ լուծման վրա:

- Կողմն առանձին հանդիպում է դատավորի հետ՝ հայտնելով, որ քաղաքացիական գործի դատաքննության ընթացքում ցանկանում է հակընդդեմ հայց կամ որևէ ապացույց ներկայացնել, հարցնելով, թե արդյոք դա նպատակահարմար է:

- Դատական նիստի ընդմիջման ժամանակ կողմն առանձին հանդիպում է դատավորի հետ ճշտելու համար՝ ինքն արդյոք կարողանո՞ւմ է ներկայացնել իր գործը կամ պաշտպանվել, թե իրեն անհրաժեշտ է վարձել փաստաբան: Որպես կանոն, նման հարցերը պետք է լուծվեն դատական նիստում բոլոր կողմերի համար բացահայտ կերպով:

- Կանոնի խախտման օրինակ կարող են հանդիսանալ նաև այն դեպքերը, երբ դատավորը գործի քննության ընթացքում դատախազին, փաստաբանին կամ այլ անձի հրավիրում է իր աշխատասենյակ, սուրճ հյուրասիրում:

Կանոն 12 - Դատավորն իրավունք չունի ծառայական պարտականությունների կատարմանը չվերաբերող նպատակներով օգտագործել, հրապարակել կամ այլ կերպ մատչելի դարձնել իր պարտականությունների իրականացման կապակցությամբ ստացած գաղտնի տեղեկատվությունը:

Մեկնաբանություն - Դատավորն իր աշխատանքի ընթացքում ստանում է բազմաբնույթ գաղտնի տեղեկություններ: Քաղաքացիական և քրեական դատավարական օրենսդրության վերլուծությամբ կարելի է առանձնացնել գաղտնի տեղեկությունների հետևյալ տեսակները՝

1. անձնական և ընտանեկան կյանքի, այդ թվում՝ որդեգրման վերաբերյալ տեղեկություններ.
2. ծառայողական, առևտրային, բանկային և այլ գաղտնիք պարունակող տեղեկություններ.
3. պետական գաղտնիք պարունակող տեղեկություններ:
4. անձի սեռական ազատության և սեռական անձեռնմխելիության վերաբերյալ տեղեկություններ:

Այդ տեղեկություններն իրենց հերթին կարելի է բաժանել 2 խմբի՝

1. տեղեկություններ, որոնց գաղտնիությունն ուղղակիորեն նախատեսված է օրենքով կամ այլ իրավական ակտերով.
2. տեղեկություններ, որոնց գաղտնիության պահպանումը թելադրված է անձի պատվի և բարի համբավի, բարոյականության նորմերի պահպանման անհրաժեշտությամբ և օրենքով նախատեսված կամ մանրամասն կարգավորված չէ:

Հատկապես նշված երկրորդ խմբի տեղեկությունների գաղտնիության պահպանման հարցում դատարանն օրենքով լիազորված է դնելի դատական քննություն անցկացնելու հարցը լուծելու հայեցողական լիազորությամբ:

Կանոնն արգելում է գաղտնի տեղեկություններն օգտագործելը, հրապարակելը կամ այլ կերպ մատչելի դարձնելը:

«Օգտագործել»-ը նշանակում է «օգտակար կերպով գործածել», այսպիսով՝ կանոնն արգելում է այդ տեղեկությունները գործածել դատավորի կամ որևէ այլ անձի օգտին՝ նրանց շահերից ելնելով:

«Հրապարակել»-ը նշանակում է այդ տեղեկությունները ցանկացած եղանակով հաղորդել անորոշ թվով անձանց, ընդ որում, կարևոր չէ հրապարակման բանավոր կամ գրավոր ձևը: Հրապարակումը կարող է տեղի ունենալ զրույցով, ելույթով, լրատվության միջոցներում տպագրելով, տեղեկատվության ներկայացման այլ եղանակներով:

«Մատչելի դարձնել» հասկացությունն ավելի լայն իմաստ ունի, քան «հրապարակել» հասկացությունը. դա նշանակում է գաղտնի տեղեկությունները ցանկացած ձևով, եղանակով, միջոցով հասու դարձնել գործի հետ չառնչվող անձանց:

Որոշակի պայմաններում գաղտնի տեղեկությունները դատավորի կողմից կարող են շրջանառվել ծառայական նպատակներով, այդ պատճառով էլ կանոնն արգելում է այդ տեղեկություններն օգտագործել, հրապարակել ու մատչելի դարձնել իր ծառայական պարտականություններին չվերաբերող ցանկացած այլ նպատակով կամ ցանկացած այլ շահից ելնելով:

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- Դատավորն իր գիտական աշխատանքում օգտագործել է որդեգրման վերաբերյալ իր քննած քաղաքացիական գործի տվյալները՝ կոնկրետ նշելով որդեգրողի, որդեգրվողի անուն-ազգանուն-հայրանունները:
- Մասնավոր գրույցի ընթացքում դատավորը հայտնել է, որ հենց այդ օրն ինքը քննարկել և բավարարել է որոշակի անձի տանը խուզարկություն կատարելու վերաբերյալ քննիչի միջնորդությունը:
- Դատավորը մտերիմների շրջանում հայտարարել է, թե իր քննած քրեական գործի կապակցությամբ իմացել է, որ սահմանամերձ շրջանում տեղակայված կոնկրետ գորամասի թվակազմը և զինվորական տեխնիկական կազմում են այսքան միավոր:

Կանոն 13 - Դատավորը պետք է տեղյակ լինի միջազգային իրավունքի զարգացման միտումներին և այդ ուղղությամբ ձեռք բերած գիտելիքները դրանց կիրառելիության ոլորտում մշտապես օգտագործի՝ իր մասնագիտական գործունեությունն իրականացնելիս:

Մեկնաբանություն – Վերջին տարիներին Հայաստանի Հանրապետությունը միացել է մեծ թվով միջազգային պայմանագրերի: Հատկապես Եվրոպայի խորհրդին անդամակցելուց, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիային միանալուց հետո Հայաստանի Հանրապետության պետական մարմինները, այդ թվում և դատարանները ստանձնել են մարդու իրավունքների պաշտպանության լրացուցիչ պարտականություններ: Հայաստանի Հանրապետությունում գործող գրեթե բոլոր օրենսգրքերն ու օրենքները սահմանում են, որ միջազգային պայմանագրերը ՀՀ իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասն են, և եթե վավերացված միջազգային պայմանագրերում սահմանված են այլ նորմեր, քան նախատեսված են ՀՀ օրենքով, ապա կիրառվում են այդ նորմերը: Սրանով է պայմանավորված վարքագծի սույն կանոնի առաջին պահանջը՝ նախնառաջ տեղյակ լինել միջազգային իրավունքի զարգացման միտումներին, միջազգային ակտերին, քանի որ առանց իրազեկության դրանց կիրառումը հնարավոր չէ: Միջազգային իրավական ակտերում պարունակվող նորմերի մեծամասնությունն իմպլեմենտացիայի է ենթարկված ՀՀ օրենքներում: Այդ իսկ պատճառով միջազգային իրավական ակտերի հաճախակի կամ անհարկի մատնանշումը, որը կարող է արվել ազդեցիկ տպավորություն գործելու նպատակով, անհրաժեշտ չէ: Դատավորը կարող է ղեկավարվել նաև ՀՀ օրենքներով, ուստի կանոնը դատավորին պարտավորեցնում է միջազգային իրավական ակտերի նորմերի իմացությունն օգտագործել միայն դրանց կիրառելիության ոլորտում՝ իր մասնագիտական գործունեությունն իրականացնելիս:

Հարկ է նշել, որ Հայաստանի Հանրապետության դատական պրակտիկայում միջազգային իրավական նորմերի ուղղակի կիրառումը ներկայումս առավելապես տարածված է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դատավորների գործունեության մեջ, մինչդեռ հարկ է, որ միջազգային իրավունքի նորմերը կիրառվեն նաև մնացած դատարանների դատավորների կողմից:

Կանոնի պահանջը միաժամանակ միտված է դատավորի մասնագիտական ձեռնհասության մշտական պահպանմանը և զարգացմանը, ուստի այս կանոնը հարկ է դիտարկել 6-րդ կանոնի համատեքստում:

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- Դատավորը չի մասնակցել «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի հոդվածների պարզաբանմանը նվիրված պարբերաբար կազմակերպվող սեմինարներին:

- Դատավորը, չլիքառելով «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածը, անհիմն կերպով չի բավարարել ապօրինի ձերբակալման հետևանքով պատճառված վնասի հատուցման վերաբերյալ հայցը:

- Վերաքննիչ դատարանը չի ընդունել առաջին ատյանի դատարանի կողմից տրված խուզարկության թույլտվության օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը վիճարկող բողոքը:

Կանոն 14 - Դատավորը պարտավոր է ողջամտության սահմաններում իրեն դրսևորել այնպես, որպեսզի նվազագույնի հասցնի գործի քննությունից իր հեռացման անհրաժեշտություն առաջացնող դեպքերը:

Մեկնաբանություն - Արդարադատության իրականացման և դատական իշխանության կայացրած որոշումների նկատմամբ հանրության վստահության ապահովման կարևոր նախապայման է, որ դատավորը ոչ միայն լինի, այլև ընկալվի որպես չեզոք անձ: Այդ իսկ պատճառով դատավարական օրենքներով նախատեսված է գործի քննությունից դատավորի հեռացման պահանջ այն բոլոր դեպքերում, երբ դատավորի անկողմնակալությունը ողջամտորեն կարող է կասկածի տակ դրվել: Միաժամանակ գոյություն ունի օրենսդրական պահանջ, համաձայն որի՝ դատավորի կողմից արդարադատության իրականացումից հրաժարվելն անթույլատրելի է: Նշված պահանջների կատարումն ապահովելու նպատակով քննարկվող կանոնը դատավորին պարտավորեցնում է ողջամտորեն դրսևորել այնպիսի վարքագիծ, որը նվազագույնի կհասցնի կամ կբացառի գործի քննությունից նրա հեռացման անհրաժեշտությունը: Դա նշանակում է, որ դատավորը չպետք է դրսևորի այնպիսի վարքագիծ, որ արհեստականորեն խուսափի իր համար «անցանկալի» գործերի քննությունից: Դա միաժամանակ նշանակում է, որ դատավորն իր վարքագծով չպետք է առիթ տա կողմերին անհիմն կերպով բացարկ հայտնելու իր դեմ:

Դատավորի ծառայական գործունեությունը բաղկացած է բազմաբնույթ գործողություններից, որոնցից յուրաքանչյուրը կարող է ազդեցություն ունենալ գործով վիճող կողմերի, գործի այլ մասնակիցների վրա՝ նրանց մոտ դատավորի անաչառությունը կասկածի տակ դնելու հիմքեր առաջացնելով: Մասնավորապես՝ նման հիմքեր կարող են առաջանալ, երբ դատավորը թույլ է տալիս օրենքի կամ էթիկայի կանոնների խախտումներ: Քննարկվող կանոնն ըստ էության արգելում է դատավորին նման վարքագիծ դրսևորել: Եթե դատավորն իր գործողություններով չի խախտում օրենքներն ու էթիկայի նորմերը, ապա կողմերի սուբյեկտիվ ընկալումը չի կարող գործի քննությունից նրա հեռացման բավարար հիմք համարվել, ուստի կանոնը դատավորին պարտավորեցնում է ողջամտության սահմաններում անաչառության նկատմամբ կասկածներ չառաջացնող վարքագիծ դրսևորել: Դա նշանակում է, որ եթե դատավորը դրսևորում է օրենքին ու էթիկայի կանոններին համապատասխան վարքագիծ, ապա նա չպետք է մտավախություն ունենա, որ կողմերը կարող են գործի քննությունից իր հեռացման հարց բարձրացնել: Դատավորի մտահոգությունը պետք է լինի այն, որ իր գործողություններն իրեն գործի քննությունից հեռացնելու անհրաժեշտության տպավորություն չառաջացնեն անկողմնակալ, ողջամիտ դիտորդի մոտ: Ինչ վերաբերում է դատավորի անաչառությունը կասկածի տակ դնող, անցանկալի վարքագծի ավելի կոնկրետ դրսևորումներին, ապա դրանք նախատեսված են վարքագծի հաջորդ կանոնով:

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- Դատավորը, որը քննել է միևնույն կողմերի միջև եղած մի քանի վեճեր, նոր հայցադիմումի քննարկման ժամանակ հայտարարել է, թե կողմերի վեճի էությունն իրեն վաղուց հայտնի է, ինքը հոգնել է նրանց վեճերը լուծելուց և գտնում է, որ ճիշտ է այսինչ կողմը:
- Քաղաքացիական գործով դատական նիստի ընթացքում դատավորը, կողմերից մեկի բացատրությունն ընդհատելով, հայտարարել է, թե նա գույքի բարեխիղճ ձեռք բերող է և ճիշտ կլինի, որ իր բացատրությունը շարադրի այդ տեսանկյունից:

- Դատավորը, որը նախկինում նույն կողմի մասնակցությամբ քննել է համանման քաղաքացիական գործ, դատական նիստի ընթացքում հայտարարել է, թե կողմը նախկին գործով էլ է բերել նույն փաստարկները, սակայն պարզվել է, որ դրանք անհիմն են:

Կանոն 15 - Դատավորը պարտավոր է ինքնաբացարկ հայտնել բոլոր այն դեպքերում, երբ նա չի կարող գործով անաչառ որոշում կայացնել, կամ անկողմնակալ դիտորդին կարող է թվալ, որ նա ի վիճակի չէ տվյալ գործով արդարացի որոշում կայացնել: Նման հիմքեր կարող են լինել, երբ՝

ա) դատավորի մոտ առկա է նախատրամադրվածություն վիճող կողմերի նկատմամբ, կամ նախօրոք անձամբ ծանոթ է գործով ապացույց հանդիսացող վիճարկվող փաստական տվյալներին և դրանց վերաբերյալ ունի կանխակալ կարծիք:

բ) դատավորը նախկինում տվյալ գործով եղել է փաստաբան և պաշտպանել կողմերից մեկի շահերը:

գ) դատավորը տվյալ գործով հանդիսացել է վկա, որի ցուցմունքներն էական նշանակություն են ունեցել գործի հանգամանքները պարզելու համար:

դ) դատավորը կամ նրա ընտանիքի անդամները (ազգականները, ընկերներն ու ծանոթները) դատավարության մասնակիցներ են կամ ունեն տնտեսական կամ այլ շահագրգռվածություն վեճի ելքով:

Դատավորի ինքնաբացարկ չի պահանջվում, եթե գործով որոշում կայացնելու համար չի կարող ստեղծվել արդարադատության մեկ այլ մարմին կամ գործի լուծման հրատապության առումով անգործությունը կարող է դատական լուրջ սխալների հանգեցնել:

Մեկնաբանություն - Դատավորի չեզոքությունն ու դրա հասարակական ընկալումը դատական համակարգի կայացրած որոշումների նկատմամբ հասարակության վստահության կարևոր նախապայմաններն են: Դատավորի ինքնաբացարկ հայտնելու հիմքերը սահմանված են Քաղաքացիական և Քրեական դատավարության օրենսգրքերով, ինչպես նաև Դատական օրենսգրքով: Դատավորը պարտավոր է ինքնաբացարկ հայտնել բոլոր այն դեպքերում, երբ դա պահանջվում է օրենքով, իսկ օրենքի պահանջը հանգում է հետևյալին՝ դատավորը պետք է ինքնաբացարկ հայտնի, եթե նա ուղղակի կամ անուղղակի շահագրգռված է գործի ելքով:

«Բացարկել» տերմինը հոմանիշ է «բացառել» տերմինին, այսինքն՝ բացարկի հիմքերի առկայության դեպքում բացառվում է դատավորի կողմից գործի քննությունը, գործը նրա վարույթից վերցվում և դատաքննությունը հանձնարարվում է մեկ այլ դատավորի:

Դատավորի կողմնակալությունը և նախատրամադրվածությունը կարող են ունենալ բազմաթիվ և բազմաբնույթ դրսևորումներ, այդ պատճառով էլ դրանք բավարար որոշակիությամբ սահմանվել չեն կարող: Ի տարբերություն օրենքի պահանջի՝ քննարկվող կանոնն ունի լրացուցիչ պահանջներ: Դրանք են՝

1. դատավորը պարտավոր է ինքնաբացարկ հայտնել, եթե գործի քննությունը նրա կողմից ողջամտորեն կարող է կասկած հարուցել նրա անաչառության նկատմամբ:
2. դատավորը պարտավոր է պաշտոնապես բացահայտել այն տեղեկությունները, որոնք կողմերը և գործի ելքով օրինական շահագրգռվածություն ունեցող այլ անձինք կարող են կարևոր համարել դատավորի բացարկի հարցը լուծելու համար, եթե անգամ դատավորն ինքը գտնում է, որ բացարկի իրական հիմքեր չկան:

Դատական օրենսգրքով նախատեսվել է հետևյալը. «Ինքնաբացարկ հայտնած դատավորը, եթե համարում է, որ ինքը կարող է տվյալ գործով լինել անկողմնակալ, կարող է դիմել կողմերին՝ առաջարկելով իր բացակայությամբ քննարկելու ինքնաբացարկի անտեսման հարցը: Եթե կողմերը դատավորի բացակայությամբ որոշում են կայացնում դատավորի ինքնաբացարկն անտեսելու մասին, ապա այդ որոշումն արձանագրելուց հետո՝ դատավորն իրականացնում է գործի դատաքննությունը»:

Ինքնաբացարկի անտեսում չի կարող լինել, եթե ինքնաբացարկի հիմք է հանդիսացել անձնական կողմնակալությունը կամ նախատրամադրվածությունը, այսինքն՝ երբ դատավորն ինքն է գտնում, որ տվյալ գործով անաչառ լինել չի կարող:

Կանոնը դատավորին պարտավորեցնում է ինքնաբացարկ հայտնել այն դեպքում, երբ նրա կողմից արդարացի որոշում կայացնելն անհնար կարող է թվալ անկողմնակալ դիտորդին: Որ-

պեսզի դիտորդը լինի անկողմնակալ, նա պետք է նախևառաջ տեղյակ լինի բացարկյի հիմք հանդիսացող փաստերին ու հանգամանքներին, և երկրորդ՝ նրա ենթադրությունը պետք է հիմնված լինի ողջամտության վրա: Ուստի դատավորը պարտավոր չէ ինքնաբացարկ հայտնել, երբ նրա կողմից արդարացի որոշում կայացնելու անհնարինության կասկածը ծագում է կողմնակալ դիտորդի մոտ: Օրինակ՝ դատավորը պարտավոր չէ ինքնաբացարկ հայտնել, եթե նախկինում նրա քննած գործերով վճիռները մշտապես եղել են վիճող կողմերից մեկի դեմ, և միևնույն ժամանակ չկան դատավորի կողմնակալության վերաբերյալ այլ փաստեր:

Ըստ կանոնի պահանջի՝ դատավորի ինքնաբացարկյի հիմքեր կարող են լինել, երբ՝

1. դատավորի մոտ առկա է նախատրամադրվածություն կամ կանխակալ վերաբերմունք վիճող կողմերի կամ գործի ելքով օրինական շահագրգռություն ունեցող այլ անձանց նկատմամբ: Կանոնի շարադրանքից հետևում է, որ խոսքը վերաբերում է այդ անձանց հատկություններին, որակներին: Օրինակ՝ դատավորը չի կարող անաչառ լինել, եթե կարծում է, որ կողմերից մեկը պարկեշտ մարդ է և չի կարող անհիմն պահանջ ներկայացնել: Նույն կերպ դատավորի անաչառությունը կարող է կասկածի տակ դրվել, եթե նա, կողմին կամ այլ մասնակցին ծանոթ լինելով, նրան նախապես համարում է արդարացի, բանասարկու, լավը, վատը, խարդախության հակում ունեցող, մասնագիտական կարողություններով անսխալական և այլն:

Քննարկվող կետում ընդգրկված է նաև այն դեպքը, երբ դատավորն անձամբ նախօրոք ծանոթ է գործով ապացույց հանդիսացող վիճարկվող փաստական տվյալներին և դրանց վերաբերյալ ունի նախնական կարծիք: Հարկ է նշել, որ քրեական դատավարությունում ամրագրված է ապացույցների ազատ գնահատման սկզբունքը, և այդ առումով բացառություններ նախատեսված չեն: Մինչդեռ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի համաձայն՝ նախկինում քննված քաղաքացիական գործով օրինական ուժի մեջ մտած դատարանի վճռով հաստատված հանգամանքները դատարանում այլ գործ քննելիս կրկին չեն ապացուցվում: Քրեական գործով օրինական ուժի մեջ մտած դատա-վճիռը պարտադիր է դատարանի համար միայն այն փաստերով, ըստ որոնց՝ հաստատված են որոշակի գործողություններ և դրանք կատարած անձինք:

Հնարավոր են իրավիճակներ, երբ դատավորը գործով վիճարկվող փաստերին, տվյալներին ծանոթ է նախկինում գործ քննելու կապակցությամբ, սակայն երբ առկա է օրինական ուժի մեջ մտած վճիռ կամ դատավճիռ, դատավորը պարտավոր է գործի որոշակի փաստական տվյալներին օրենքի ուժով տալ որոշակի գնահատական, ուստի նման դեպքում ինքնաբացարկյի հիմք առկա չի լինի: Այսպիսով, կանոնի պահանջը վերաբերում է մյուս բոլոր դեպքերին, երբ դատավորը գործի փաստերին, տվյալներին, ապացույցներին ծանոթ է մինչև գործի քննությունը և դրանց վերաբերյալ ունի նախապես ձևավորված կարծիք: Տվյալ դեպքում ինքնաբացարկ հայտնելու կանոնի պահանջի հոգեբանական հիմքն այն է, որ անձն ընդհանրապես դժվարությամբ է փոխում իր կարծիքը կամ հրաժարվում դրանից: Նման երևույթը դատավորի կողմից գործի քննության ընթացքում կարող է ազդել նրա կողմից կայացվող որոշման անաչառության վրա:

2. դատավորին ինքնաբացարկ հայտնելուն պարտավորեցնող հաջորդ դեպքն այն է, երբ դատավորը նախկինում տվյալ գործով եղել է փաստաբան և պաշտպանել կողմերից մեկի շահերը: «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝ փաստաբանը պարտավոր է չկատարել վստահորդի շահերին հակասող որևէ գործողություն, չընդունել դիրքորոշում՝ առանց նրա հետ համաձայնեցնելու: Փաստաբանը, սովորաբար, իրավաբանական օգնություն է ցույց տալիս և գործում ի շահ մի անձի, որն իրավական խնդիրներ ունի այլ անձանց հետ հարաբերություններում, ուստի բնական է ենթադրել, որ նախատրամադրված լինելով իր կողմից իրավական օգնություն ստացած անձի օգտին՝ փաստաբանը կաշկանդված կլինի իր կարծիքներով: Ընդունված է ասել, որ փաստաբանները տեսնում են գործի միայն մի կողմը, դա նրանց կոչումն է, հետևաբար՝ նման իրավիճակում գործած անձը հետագայում, ամենայն հավանականությամբ, չի կարող անաչառ լինել: Փաստաբանին արգելված է իրավաբանական օգնություն ցույց տալ տարբեր անձանց, որոնց շահերի միջև հակասություններ կան: Ջբաղվելով մեկ կողմի շահերի պաշտպանությամբ՝ փաստաբանն իր կարծիքներով և շահերով նույնանում է այդ կողմի հետ, իսկ համաձայն համընդհանուր ճանաչում գտած կանոնի՝ ոչ ոք չի կարող լինել իր գործի դատավորը, հետևաբար՝ քննարկվող կանոնի պահանջը թելադրված է գործի քննության անկողմնակալությունն ապահովելու շահերով: Եթե անձը պաշտպանել է մի կողմի շահերը, նա այլևս չի կարող պատշաճ կերպով հաշվի առնել մյուս կողմի շահերը:

3. վկան այն անձն է, որին հայտնի են դարձել դատարանի կողմից վեճի ճիշտ լուծման համար նշանակություն ունեցող, ապացուցման ենթակա տեղեկություններ և հանգամանքներ: Թեպետ վկան պարտավոր է՝ գործի իրեն հայտնի հանգամանքների մասին տալ ճիշտ ցուցումներ, այնուամենայնիվ վկայի ցուցումները ենթակա է ստուգման և գնահատման՝ գործի մյուս ապացույցների հետ համադրելով: Վկան դեպքի կամ գործի որոշակի հանգամանքների մասին տեղեկանալով, դրանց վերաբերյալ իր ընկալումներին, պատկերացումներին համապատասխան ձևավորում է որոշակի կարծիք: Եթե նա ապագայում հայտնվի դատավորի կարգավիճակում, ապա կաշկանդված կլինի նախապես ձևավորված իր կարծիքով, այդ պատճառով էլ քննարկվող կանոնը ևս համարում է դատավորի ինքնաբացարկի հիմք: Կանոնի պահանջից բխում է, որ դատավորի կողմից ինքնաբացարկ կարող է չհայտնվել, եթե նա տվյալ գործով հանդիսացել է վկա, որի ցուցումները գործի հանգամանքները պարզելու համար էական նշանակություն չեն ունեցել: Այսպիսով՝ կանոնով նախատեսված սահմանափակման նպատակն է ապահովել գործի քննության ընթացքում դատավորի կողմից ապացույցների ազատ գնահատումը և վեճի անկողմնակալ լուծումը:

4. դատավորը պարտավոր է նաև ինքնաբացարկ հայտնել, եթե նա կամ նրա ընտանիքի անդամները (ազգականները, ընկերներն ու ծանոթները) դատավարության մասնակիցներ են:

Ընտանիքի անդամներ են այն անձինք, ովքեր դատավորի հետ մշտապես ապրում են միևնույն բնակելի տարածությունում, անկախ ազգակցական (արյունակցական) կապի աստիճանից: Նման սահմանումը կարող է բացառել ծնողներին կամ չափահաս երեխաներին, սակայն այդ դեպքում նշված անձինք կրնդգրկվեն ազգականների կամ վեճի էլքով շահագրգռություն ունեցող այլ անձանց շրջանակում:

Դատավորի շահագրգռվածությունը բնական, իսկ ինքնաբացարկ հայտնելը պարտադիր է համարվում, եթե դատավարության մասնակիցներն են նրա հետ մինչև 3-րդ աստիճանի արյունակցական կապի մեջ գտնվող անձինք: Անձի հետ արյունակցական կապի առաջին աստիճանի մեջ են գտնվում անձի ամուսինը, զավակները, ծնողները, քույրերը և եղբայրները: Անձի հետ արյունակցական կապի մինչև 2-րդ աստիճանի մեջ են գտնվում արյունակցական կապի 1-ին աստիճանի մեջ գտնվող անձինք, ինչպես նաև վերջիններիս հետ արյունակցական կապի 1-ին աստիճանի մեջ գտնվող անձինք: Անձի հետ արյունակցական կապի մինչև 3-րդ աստիճանի մեջ են գտնվում արյունակցական կապի մինչև 2-րդ աստիճանի մեջ գտնվող անձինք, ինչպես նաև վերջիններիս հետ արյունակցական կապի 1-ին աստիճանի մեջ գտնվող անձինք:

Հաշվի առնելով ազգային մտածողության բնույթի առանձնահատկությունները՝ ՀՀ դատավորի վարքագծի կանոնագիրքը դատավորի ինքնաբացարկ հայտնելու պայման է համարում նաև այն դեպքերը, երբ դատավարության մասնակիցներ են դատավորի ընկերներն ու ծանոթները:

Դատավարության մասնակիցներ ասելով՝ պետք է հասկանալ ինչպես կողմերին, նրանց ներկայացուցիչներին, փաստաբաններին, այնպես էլ գործի էլքով օրինական շահագրգռվածություն ունեցող այլ անձանց:

Տնտեսական շահագրգռվածությունը նշանակում է, որ վեճի լուծումից կախված է դատավորի կամ կանոնում նշված մյուս անձանց ֆինանսական շահը՝ նյութական վիճակի դրական փոփոխությունը ցանկացած ձևով (ուղղակի նյութական օգուտ, եկամտի ավելացում, գույքի, գույքային իրավունքների ձեռք բերում և այլն): Տնտեսական շահ հասկացությունն ընդգրկում է նաև այնպիսի կապերը, որոնք նպաստում են նյութական վիճակի դրական փոփոխություններին:

Այլ շահագրգռվածություն ասելով՝ պետք է հասկանալ ոչ նյութական բնույթի շահը:

Դատավորի ունեցած ցանկացած տնտեսական շահի մասին պետք է առնվազն տեղյակ պահել կողմերին:

Դատավորի ինքնաբացարկի կանոնի նկատմամբ գերակայություն ունի այսպես կոչված անհրաժեշտության կանոնը, որը սահմանում է այն դեպքերը, երբ դատավորը նույնիսկ բացարկի հիմքերի առկայության դեպքում կարող է ինքնաբացարկ չհայտնել: Օրինակ՝ վեճը կարող է վերաբերել դատավորների աշխատավարձին, թոշակին, այդ դեպքում դատավորներն ակնհայտ տնտեսական շահ ունեն, սակայն չի կարող ստեղծվել որևէ հատուկ դատարան այդ վեճի լուծման համար: Դատավորը կարող է նաև ինքնաբացարկ չհայտնել, եթե քննում է շտապ լուծում պահանջող հարցեր (օրինակ՝ խափանման միջոցի, խուզարկության և այլն), և տվյալ պարագայում նրան անհապաղ մեկ այլ դատավորով փոխարինելու անհնարինությունը կարող է հանգեցնել դատական լուրջ սխալի:

5. Անթույլատրելի է նաև դատավորի կողմից անհիմն ինքնաբացարկ հայտնելը և բացարկներ ընդունելը: Դատավորի այդպիսի վարքագիծը կարող է համարվել արդարադատության իրակա-նացումից հրաժարում, որը կարող է դատավորին կարգապահական պատասխանատվության են-թարկելու հիմք հանդիսանալ:

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- Դատավորը, որևէ նախատրամադրվածություն չունենալով, դատական նիստի ընթացքում մյուս կողմի մոտ պաշտոնապես չի բացահայտել, որ վիճող կողմերից մեկն իր ամուսնու հիմնար-կի աշխատակիցն է, և ինքը տարիներ առաջ մեկ անգամ հյուրընկալվել է նրա ամառանոցում:

- Դատավորն ինքնաբացարկ չի հայտնել մի քաղաքացիական գործով, որով որպես կողմի փաստաբան մասնակցում է իր մտերիմ, իրենց կուրսի լավագույն ուսանող համարվող անձը, որի հետ ինքը հաճախակի է շփվում:

- Դատավորն ինքնաբացարկ չի հայտնել վթարի վերաբերյալ քրեական գործով՝ չնայած նրան, որ ամիսներ առաջ աշխատանքի գնալու ճանապարհին ակնատես է եղել վթարին և կարծիք է կազմել, թե ով է վթարի մեղավոր կողմը, մինչդեռ քրեական գործով որպես մեղադրյալ ներգրավ-վել է վթարի մյուս մասնակիցը:

- Դատավորը քրեական գործով անհիմն է համարել և մերժել փաստաբանի հայտնած բացար-կը, որը վերջինս հիմնավորել է նրանով, որ դատավորը քննիչի քավորն է և կաշկանդված է նրա կատարած նախաքննության եզրակացություններով: Դատավորը բացարկը մերժել է այն հիմնա-վորմամբ, որ քավորությունը պաշտոնապես ազգակցական կապ չէ:

Կանոն 16 - Մինչև գործի քննության ավարտը դատավորը պարտավոր է՝

ա) ձեռնպահ մնալ փաստերի կամ օրենքների այնպիսի մեկնաբանությունից, որը կարող է գոր-ծի լուծման կանխորոշվածության տպավորություն ստեղծել,

բ) չարտահայտել իր դրական կամ բացասական վերաբերմունքը դատավարության կողմերի հանդեպ,

գ) չցուցաբերել այնպիսի վարքագիծ (միմիկա, ժեստիկուլյացիա, հեզմանք, ծաղր և այլն), որը դատավարության մասնակիցների կողմից կարող է ընկալվել որպես նախատրամադրվածության դրսևորում,

դ) խուսափել գործի հանգամանքների վերաբերյալ հայտարարություններից, հրապարակային ելույթներից ու մեկնաբանություններից:

Մեկնաբանություն - Դատական ակտ կայացնելով՝ դատավորը վերլուծում է գործի փաստա-կան տվյալները և մեկնաբանում օրենքները, սակայն մինչ գործի լուծումը դատավորին արգելվում է մեկնաբանել փաստերն ու օրենքները, եթե այդ մեկնաբանությունը կարող է գործի լուծման կան-խորոշվածության տպավորություն ստեղծել: Գործնականում հնարավոր չէ, որ գործի քննության ընթացքում դատավորն ընդհանրապես չմեկնաբանի փաստերը կամ օրենքները: Հաճախ նա ստիպված է այդ անել միջանկյալ դատական ակտերում, դատական նիստի ժամանակ բանավոր կերպով, այդ իսկ պատճառով խոսքն այստեղ այնպիսի մեկնաբանության մասին է, որը կարող է դատավորի անաչառության նկատմամբ կասկածներ հարուցել: Հատկապես այն դեպքերում, երբ կողմերը կամ նրանց ներկայացուցիչներն ունեն իրավական գրագիտության բարձր մակարդակ և իրենց պահանջները հիմնավորում են նաև օրենքների մատնանշումով: Դատավորը պարտավոր է գործել զգույշ և նրբանկատ, որպեսզի մինչև գործի քննության ավարտը կողմերը վերջնական կարծիք չձևավորեն այն մասին, թե որ փաստերը, փաստարկներն ու օրենքի մեկնաբանություն-ներն է ընդունում դատավորը և որոնք՝ մերժում: Նման վարքագիծը թույլ կտա ոչ միայն խուսա-փել կողմնակալություն դրսևորելուց, այլև կամրապնդի դատավորի հեղինակությունը, քանի որ մինչև գործի քննության ավարտը նրա կատարած մեկնաբանությունները կարող են լինել հապ-ճեպ և ոչ իրավացի, ինչը կարող է պարզվել միայն վերջնական դատական ակտը կայացնելիս՝ գործի բոլոր ապացույցներն ու վեճի վերաբերյալ օրենքների դրույթներն ուսումնասիրելու արդ-յունքում:

Կանոնի «բ» կետը դատավորից պահանջում է մինչև գործի քննության ավարտը չարտահայտել իր դրական կամ բացասական վերաբերմունքը դատավարության կողմերի հանդեպ: Մա ըստ էու-

թյան դատավորի անկողմնակալության և այդպիսի տպավորություն թողնելու պարտականության մասնավոր դրսևորում է, որի մասին խոսվել է 7-րդ, 14-րդ և 15-րդ կանոնների մեկնաբանություններում: Այն դեպքերում, երբ դատավորը կողմերի նկատմամբ ունի կանխակալ վերաբերմունք, նա պարտավոր է ինքնաբացարկ հայտնել: Իրականության մեջ դատավորի մոտ կողմերի հանդեպ որոշակի վերաբերմունք է ձևավորվում նաև գործի քննության ընթացքում: Այս կանոնը դատավորից պահանջում է չբացահայտել իր մոտ ձևավորված վերաբերմունքը մինչև գործի քննության ավարտը, քանի որ հակառակ վարքագիծը հղի է դատավորի և նրա կայացրած դատական ակտի նկատմամբ անվստահության առաջացման վտանգով: Դատական օրենսգիրքը դատավորին արգելում է քաղաքացիական, վարչական կամ քրեական վարույթի շրջանակներում բնութագրի տալ որևէ անձի հատկանիշներին այլ կերպ, քան դատական ակտով:

Կանոնի հաջորդ՝ «գ» կետն առավել կոնկրետացնում է վարքագծի այն ձևերը, որոնցով դատավորը կարող է ցուցաբերել իր կողմնակալ վերաբերմունքը դատավարության մասնակիցների հանդեպ: Վարքագծի այդ ձևերը պայմանականորեն կարելի է բաժանել 2 խմբի՝ ֆիզիկական և մտավոր: Առաջին խմբի մեջ մտնում են միմիկան (դեմքի շարժումները), ժեստիկուլյացիան (մարմնի տարբեր մասերի շարժումները), իսկ երկրորդ խմբի մեջ՝ հեզնանքը, ծաղրը և այլն: Ընդ որում, վարքագծի բաժանումը ֆիզիկականի և մտավորի խիստ պայմանական է, քանի որ անցանկալի վարքագիծը կարող է դրսևորվել ինչպես խոսքով, այնպես էլ վարվեցողությամբ: Օրինակ՝ հեզնանքը կարող է դրսևորվել և՛ խոսքով («դա կարևոր չէ», «գուր ջանքեր մի թափեք» և այլն), և՛ ձեռքի թափահարումով, և՛ երկու ձևերով էլ միաժամանակ: Գործնականում դատավորի նախատրամադրվածության տպավորություն թողնող վարքագծի դրսևորման ձևերն անսահմանափակ են, ուստի կանոնի ենթադրյալ խախտման յուրաքանչյուր դեպքում դատավորի գործողություններին գնահատական պետք է տա դատարանների նախագահների խորհրդի էթիկայի հանձնաժողովը:

Կանոնի «դ» կետի պահանջի համաձայն՝ դատավորը պետք է խուսափի գործի հանգամանքների վերաբերյալ հայտարարություններից, հրապարակային ելույթներից ու մեկնաբանություններից: Մինչև գործի լուծումը նման հայտարարություններ, ելույթներ ու մեկնաբանություններ կատարելով՝ դատավորը վտանգում է մի քանի արժեքներ: Նախ՝ այդպիսի հայտարարությունները, ելույթներն ու մեկնաբանությունները կարող են ազդել գործի ճիշտ լուծման վրա, քանի որ որևէ կարծիք հայտնելով՝ հատկապես հրապարակայնորեն՝ դատավորը գործը լուծելիս կարող է գուտ ինքնասիրությունից դրդված հավաստարիմ մնալ դրան, մինչդեռ այդ կարծիքը կարող է լինել սխալ: Բացի գործի օբյեկտիվ լուծմանը խոչընդոտելը, նման վարքագիծը ստեղծում է նաև դատավորի կողմնակալության տպավորություն, ինչը կարող է հանգեցնել բացարկի և խարխլել նրա կայացրած դատական ակտի նկատմամբ վստահությունը: Ինչպես վերը նշվեց, գործը պետք է լուծվի միայն դրա համար անհրաժեշտ բոլոր փաստական տվյալներն ու դրանց վերաբերյալ օրենքներն ուսումնասիրելուց հետո, իսկ մինչև գործի քննության ավարտը ենթադրվում է, որ դատավորը դեռևս լիովին չի ուսումնասիրել էթե ոչ օրենքները, ապա գոնե գործի փաստական տվյալները: Նման վարքագիծ դրսևորելը բացասաբար է անդրադառնում դատավորի և դատական ողջ համակարգի հեղինակության վրա, քանի որ հասարակությունն իրավունք ունի ակնկալել, որ դատական համակարգում ընդգրկված են ոչ թե հապշտապ ու կասկածելի, այլ կշռադատված ու հիմնավորված որոշումներ կայացնելու ընդունակությամբ օժտված մարդիկ: Վերջապես, դատավորի հայտարարությունները, հրապարակային ելույթներն ու մեկնաբանությունները կարող են հանգեցնել կողմերի, այլ անձանց, լրատվամիջոցների հետ բանավեճերի, ինչից դատավորը պարտավոր է խուսափել:

Կանոնում թեպետ ուղղակի նշում չի պարունակվում, սակայն դրանով դատավորին արգելվում է հրապարակային մեկնաբանություններ անել՝

1. տվյալ դատավորի վարույթում գտնվող գործի վերաբերյալ.
2. միննույն կամ այլ դատարանում, այդ թվում՝ վերադաս դատարանում այլ դատավորի մոտ քննության մեջ կամ բողոքարկման փուլում գտնվող գործի վերաբերյալ.
3. տվյալ կամ այլ դատական տարածքում մինչդատական քննության փուլում գտնվող կամ ակնկալվող գործի վերաբերյալ:

Դատական քննության, մինչդատական քննության մեջ գտնվող կամ ակնկալվող գործերի հանգամանքների վերաբերյալ հրապարակային մեկնաբանություններն արգելող կանոնից նախատեսվում են հետևյալ բացառությունները՝

1. դատավորները կարող են ավարտված գործերի վրա հղումներ կատարել իրենց արտադատական դասավանդման աշխատանքում և իրենց գրած արտադատական աշխատություններում.
2. դատավորները կարող են գործի քննության ընթացքում դատավարության կողմերին և հասարակությանը տեղեկացնելու նպատակով բացատրել դատարանի ընթացակարգերը.
3. դատավորները կարող են վարքագծի մյուս կանոնների պահպանմամբ գործի հանգամանքների վերաբերյալ հրապարակային հայտարարություններ անել դատական նիստի դահլիճում.
4. դատավորները կարող են մեկնաբանություններ անել այն գործերի հանգամանքների վերաբերյալ, որոնցում դատավորն անձամբ հանդես է գալիս որպես վիճող կողմ:

Կանոնի «դ» կետի շարադրանքից երևում է, որ «գործի հանգամանքների վերաբերյալ հայտարարություններից» բառակապակցությունում բացակայում է «հրապարակային» բառը: Դա նշանակում է, որ դատավորը պարտավոր է ձեռնպահ մնալ նաև ոչ հրապարակային հայտարարություններից (օրինակ՝ իր գործընկերոջն առանձին հայտնելուց), եթե դրանք կարող են ազդել գործի լուծման վրա:

Կանոնում թեպետ ուղղակիորեն նախատեսված չէ, սակայն դատավորը պարտավոր է կանոնով սահմանված վարքագծի պահպանում պահանջել դատարանի աշխատակազմից և իր ղեկավարության ու վերահսկողության ներքո գտնվող անձանցից, քանի որ վերջիններիս կողմից ևս կանոնի պահանջների խախտումը կարող է հանգեցնել այն բացասական հետևանքներին, որոնք շարադրվեցին սույն կանոնի մեկնաբանության սկզբում:

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- Ժառանգության վերաբերյալ գործի քննության ընթացքում դատավորը հայտարարել է. «ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի համաձայն՝ ժառանգության ընդունման ժամկետը բաց թողնելու պատճառները կարող են հարգելի համարվել միայն այն դեպքում, երբ ժառանգը չգիտեր և պարտավոր չէր իմանալ ժառանգության բացման մասին, այդ հանգամանքը սովորական առկա չէ»:

- Դատական նիստի ժամանակ դատավորը դիմել է պատասխանողին՝ հայտնելով, որ ինքը չի հասկանում, թե ինչպես պատասխանողը չի ընդունում հայցվորի պահանջը, երբ պատասխանողի կողմից հայցվորին վնաս պատճառելու հանգամանքը հաստատված է գործում գտնվող մասնագիտական եզրակացություններով, իսկ վնասը հատուցելու պարտականությունը սահմանված է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով:

- Քրեական գործով դատաքննության ընթացքում դատավորը հայտարարել է, որ լրատվամիջոցների մեկնաբանություններն այդ նիստի վերաբերյալ ծայրեծայր կեղծիք են, և գործի հետազոտված տվյալներով ամբաստանյալի կատարած արարքը հիմնավորված է, իսկ թե ինչ պատիժ կնշանակի ինքը, դա արդեն լրատվամիջոցների գործը չէ:

- Քաղաքացիական գործով լսելով հայցվորի բացատրությունը՝ դատավորը հայտարարել է. «Եվ դուք ցանկանում եք նման փաստարկներով հասնել հաջողության»:

- Առաջին ատյանի դատարանի դատավորը, ի պատասխան անարդար ակտ ընդունելու դեպքում կողմի բողոքարկման սպառնալիքի, հայտարարել է, որ գործի հաստատված հանգամանքներում կողմը դժվար թե հաջողության հասնի վերադաս ատյաններում:

Կանոն 17 - Դատավորը չպետք է պահանջի կամ ընդունի որևէ նվեր, վարկ կամ այլ ծառայություն ի հատուցումն այն բանի, որ արվել է, կարվի, չի արվել կամ չի արվի իր կողմից՝ ծառայական պարտականությունները կատարելիս: Նույնը դատավորը չպետք է թույլատրի իր ընտանիքի անդամներին և բոլոր այն անձանց, ովքեր գտնվում են իր ազդեցության, իշխանության կամ ղեկավարության ներքո:

Մեկնաբանություն - Դատավորին, նրա ընտանիքի անդամներին և նրա ազդեցության, իշխանության կամ ղեկավարության ներքո գտնվող անձանց տրվող նվերը, վարկը կամ այլ ծառայությունը կարող է դիտարկվել որպես գործողություն, որի նպատակն է ազդել դատավորի վրա նրա ծառայական պարտականությունները կատարելիս:

Ընդհանրապես ընդունված է, որ դատավորը չպետք է ընդունի որևէ արժեքավոր բան երրորդ անձից, քանի որ հասարակությունը դա կարող է դիտել որպես նրա վրա ազդելու միջոց: Այս կանոնը պետք է գնահատել իբրև 5-րդ կանոնի այն պահանջի մասնավոր դեպք, համաձայն որի՝ դատավորը գիտակցաբար և ինքնակամ պարտավոր է իր համար ընդունել որոշակի սահմանափակումներ: Դատավորի կողմից մեծարժեք նվերի ընդունումը բոլոր դեպքերում հասարակության վրա թողնում է ոչ պատշաճ տպավորություն:

Կանոնի բովանդակությունից բխում է, որ նվեր, վարկ կամ այլ ծառայություն ընդունելու սահմանափակումը վերաբերվում է ինչպես այն անձանց, ովքեր գործ ունեն դատավորի հետ նրա ծառայական գործունեության կապակցությամբ, այնպես էլ նրանց, ովքեր հավանական է, որ ապագայում նման գործ կունենան: Դրանք են կողմերը, դատավարության մասնակից այլ անձինք, նրանց ներկայացուցիչները, փաստաբանները, փաստաբանական կազմակերպությունները, դրանց հաճախորդները և այլն: Միաժամանակ չի կարելի ողջամտորեն ակնկալել, որ դատավորը տեղյակ կլինի իր ընտանիքի անդամների և կանոնում մատնանշված մյուս անձանց ֆինանսական կամ գործարար ողջ գործունեության մասին, կվերահսկի այդ գործունեությունը կամ կկարողանա կանխագուշակել բոլոր այն անձանց և բոլոր այն շահերը, որոնք ներկայացվելու են դատարանին: Ուստի կանոնը չխախտելու համար դատավորից պահանջվում է՝

1. անձամբ տեղյակ լինել նվեր, վարկ կամ այլ ծառայություն ընդունելու սահմանափակումներին և պահպանել դրանք.

2. կանոնում մատնանշված մյուս անձանց տեղեկացնել այդ սահմանափակումներին և նախագուշակել դրանք պահպանելու անհրաժեշտության մասին:

Կանոնի շարադրանքից երևում է, որ դատավորը ոչ միայն չպետք է պահանջի նվեր, վարկ կամ այլ ծառայություն, այլև դրանք չպետք է ընդունի այն դեպքերում, երբ ինքը նախապես չի պահանջել, սակայն դրանք արվում են նվեր, վարկ կամ այլ ծառայություն մատուցողի նախաձեռնությամբ:

«Նվեր» հասկացությունն ընդգրկում է ոչ միայն որպես ընծա մատուցվող գույքը, այլև անհամաչափ ցածր գնով վաճառված գույքը, ներված պահանջը և այլն: «Վարկ» ասելով՝ հասկանում ենք հիմնականում վարկը և փոխառությունը: «Այլ ծառայություն» հասկացությունը ենթադրում է ուրիշի գույքի անհատույց օգտագործում, գույքի օգտագործում անհամաչափ վճարմամբ, ինչպես նաև նյութական բնույթի այլ ծառայություններ:

Ըստ կանոնի շարադրանքի՝ նվեր, վարկ կամ այլ ծառայություն ընդունելն արգելվում է դատավորի կողմից ինչպես նախկինում կատարված, այնպես էլ ապագայում կատարվելիք ծառայական պարտականությունների կապակցությամբ:

«Ընտանիքի անդամ» հասկացությունը տվյալ դեպքում համապատասխանում է 15-րդ կանոնի «դ» կետի մեկնաբանությանը, իսկ դատավորի ազդեցության, իշխանության կամ դեկլարացիայի ներքո գտնվող բոլոր անձինք ասելով՝ պետք է հասկանալ ինչպես 15-րդ կանոնի «դ» կետում մատնանշված մյուս անձանց (ազգականներին, ընկերներին, ծանոթներին), դատավորին ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն ենթակա դատարանի աշխատակիցներին, այնպես էլ նրան ոչ ենթակա այն բոլոր աշխատակիցներին ու անձանց, որոնց նկատմամբ դատավորը չունի վարչական լծակներ, սակայն ունի բարոյական ազդեցություն:

Կանոնը դատավորին, նրա ընտանիքի անդամներին և մատնանշված մյուս անձանց արգելում է նվեր, վարկ կամ այլ ծառայություն ընդունել ընկերոջից, ազգականից, վարկային կազմակերպությունից, այլ անձանցից, եթե նվերը, վարկը կամ ծառայությունը համապատասխանաբար անհամաչափ են առիթի նշանակությանը, ազգակցության, ընկերության, մտերմության աստիճանին կամ տրամադրվում են այնպիսի արտոնյալ պայմաններով, որ դատավոր չհանդիսացող անձին դրանք չէին տրամադրվի: Բոլոր նշված դեպքերում ողջամտորեն կասկածներ են առաջանում, որ նվերը, վարկը կամ այլ ծառայությունը նպատակ ունեն հատուցել դատավորի մատուցած կամ մատուցվելիք ծառայության համար: Կանոնը դատավորին արգելում է ընդունել անգամ պետական պարգև, եթե դա կարող է ընկալվել իբրև նրա ծառայական պարտականությունների կատարման վրա ազդելու միջոց:

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- Դատավորի սպասարկած դատական տարածքում գտնվող բանկը, որը հաճախակի հայցադիմումներ է ներկայացնում դատարան, դատավորի կնոջը տրամադրել է վարկ՝ տարեկան

6% տոկոսադրույքով, այն դեպքում, երբ այլ անձանց նման վարկ տրամադրում է տարեկան 12% տոկոսադրույքով:

- Դատավորի օգնականը նրան զեկուցել է, որ դատավորի վարույթում գտնվող քաղաքացիական գործով կողմ հանդիսացող մի կազմակերպություն ակնհայտ էժան գնով իրեն կվաճառի շինա-կյութ, որն իրեն անհրաժեշտ է տան շինարարության համար: Դատավորը թույլատրել է իր օգնականին նման պայմաններով ձեռք բերել շինանյութը, քանի որ պատրաստվում է վեճը լուծել այդ կազմակերպության օգտին:
- Դատավորն իր վարույթում գտնվող գործով կողմ հանդիսացող գործարանի տնօրենից պահանջել է իր աշխատասենյակի համար պատրաստել Թեմիսի բրոնզաձույլ արձանը:
- Դատավորն ընդունել է կողմի առաջարկն այն մասին, որ վեճի առարկա բնակարանը հրապարակային սակարկություններով վաճառելու փոխարեն կողմը «հարմար» գնով այն վաճառի դատավորի ազգականին:

Գանձ 18 - Իրավական պահանջների պահպանմամբ և հրապարակայնության ապահովման պայմանով դատավորը կարող է ստանալ հիշարժան նվեր, պարգև կամ արտոնություն, եթե դա չի կարող գնահատվել իբրև իր պարտականությունները կատարող դատավորի վրա ազդելու դիտավորություն կամ նրա անաչառությունը կասկածի տակ դնելու հիմք ստեղծել:

Մեկնաբանություն - Քանի որ դատավորը չի կարող լիովին մեկուսացած լինել հասարակությունից, ուստի կանոնը դատավորին թույլատրում է ստանալ նվեր, պարգև կամ արտոնություն միայն որոշակի պահանջների պահպանմամբ: Դրանցից առաջինն իրավական պահանջների պահպանումն է. դա նշանակում է, որ դատավորի կողմից նվեր, պարգև կամ արտոնություն ստանալիս առաջին հերթին պետք է պահպանվեն օրենքների և այլ իրավական ակտերի պահանջները:

Նվիրատվությունը քաղաքացիաիրավական հարաբերություն է, դատավորի կողմից նվեր ստանալիս պետք է պահպանվեն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով սահմանված նորմերի պահանջները, ասենք՝ գործարքի գրավոր ձևը պահպանելու պահանջը: Պետական պարգև ստանալիս պետք է պահպանվեն այդ ոլորտի հարաբերությունները կարգավորող իրավական ակտերի պահանջները, քանի որ դրանցով, օրինակ, սահմանված է, որ որոշակի արժեքը գերազանցող պարգև ստանալու դեպքում պաշտոնատար անձը պարտավոր է պարգևը հանձնել Հայաստանի Հանրապետությանը: Դատական օրենսգրքով սահմանվել է, որ օրացուցային տարվա ընթացքում որոշակի արժեքը գերազանցող թույլատրելի նվերներ ստացած դատավորը պարտավոր է դրա մասին հնարավոր սեղմ ժամկետում հայտնել դատարանների նախագահների խորհրդի էթիկայի հանձնաժողովին: Գույք և եկամուտներ ստանալու բոլոր դեպքերում դատավորը պարտավոր է պահպանել նաև Հայաստանի Հանրապետության իշխանության մարմինների ղեկավար աշխատողների և նրանց փոխկապակցված անձանց գույքի և եկամուտների հայտարարագրման մասին ՀՀ իրավական ակտերի պահանջները:

Նվեր, պարգև կամ արտոնություն ստանալու հաջորդ պայմանը հրապարակայնության ապահովումն է: Սա նշանակում է, որ այդպիսիք ստանալը չի կարող կատարվել առանձին, գաղտնի և պետք է տեղի ունենա այնպիսի պայմաններում, որ հասարակությունն իրագեկ լինի նվեր, պարգև կամ արտոնություն ստանալու փաստերի և հանգամանքների մասին: Այս պահանջը երաշխիք է, որ դատավորը չի ընդունի այնպիսի նվեր, պարգև կամ արտոնություն, որոնք կարող են ընկալվել իբրև դատավորի վրա ազդելու միջոց և կասկածի տակ դնել նրա անաչառությունը:

Պրակտիկական առանձնացրել է որոշակի դեպքեր, երբ դատավորին թույլատրված է ստանալ նվեր, վարկ կամ արտոնություն: Դրանք ստանալու սահմանափակումները, մասնավորապես, չեն տարածվում հետևյալ դեպքերի վրա՝

1. հրապարակային միջոցառումների ժամանակ, սովորաբար, տրվող, այդ թվում՝ հրապարակային ելույթ ունենալու կապակցությամբ ստացվող նվերների.
2. ծառայողական օգտագործման նպատակով անվճար տրամադրվող գրքերի, համակարգչային ծրագրերի, ժապավենների և այլ տեղեկատվական նյութերի.
3. պաշտոնական արարողության ժամանակ կազմակերպվող հյուրասիրության.
4. դատավորի հետ բնակվող ընտանիքի անդամի կողմից իր ձեռնարկատիրական, մասնագիտական կամ դատավորի գործունեության հետ չկապված այլ գործունեության կապակցությամբ ստացված նվերի և օգուտի, այդ թվում՝ այն նվերի ու օգուտի, որը կարող է ընտանիքի

անդամի հետ համատեղ օգտագործվել նաև դատավորի կողմից՝ պայմանով, որ նման նվերն ու օգուտը ողջամտորեն չեն կարող ընկալվել որպես դատավորի վրա նրա ծառայական պարտականությունների կատարման կապակցությամբ ազդելու միջոց.

5. կենցաղային հյուրընկալության կամ հյուրասիրության դեպքերի.
6. հատուկ իրադարձությունների, մասնավորապես՝ ամուսնության, ծննդյան, տարելիցի, այլ հոբելյանի կապակցությամբ ազգականից կամ ընկերոջից ստացած նվերի, եթե նվերն էությամբ և չափով ողջամտորեն համապատասխանում է իրադարձության և նվեր տվողի ու ստացողի միջև ձևավորված հարաբերությունների բնույթին.
7. ազգականից կամ ընկերոջից առանց հատուկ առիթի ստացած նվերի, եթե նվերն էությամբ և չափով ողջամտորեն համապատասխանում է միմյանց միջև հարաբերությունների բնույթին.
8. ֆինանսական կազմակերպությունների կողմից տրվող վարկերի ու փոխառությունների, եթե վարկը կամ փոխառությունը տրվել է նույն պայմաններով, որոնցով դրանք, սովորաբար, տրվում են դատավոր չհանդիսացող և դատավորների հետ առնչություն չունեցող անձանց.
9. կրթաթոշակի, դրամաշնորհի, նպաստի կամ կրթական ծրագրի մասնակցելու իրավունքի, եթե դրանք տրվել են նույն պայմաններով և նույն չափանիշների հիման վրա, ինչպես մյուս սովորողների կամ դիմորդների նկատմամբ:

Դատավորի կողմից նվեր, պարգև կամ արտոնություն ստանալը թույլատրելի է, եթե ողջամտորեն պահպանված են վարքագծի քննարկվող կանոնում նշված բոլոր պայմանները միաժամանակ: Օրինակ՝ եթե նույնիսկ նվերը, պարգևը կամ արտոնությունը տրամադրվում են իրավական ակտերի պահանջների պահպանմամբ, սակայն դա կարող է ոչ պատշաճ տպավորություն թողնել հասարակության մոտ, ապա դատավորը չպետք է ընդունի նման նվերը, պարգևը կամ արտոնությունը, որքան էլ որ դրանք իրենցից նվազագույն արժեք ներկայացնեն: Բոլոր պարագաներում նվեր, պարգև կամ արտոնություն ընդունելը կարող է արդարացված համարվել, եթե այդ փաստը չի կարող կասկածի տակ դնել ծառայական պարտականությունների կատարման կապակցությամբ դատավորի անաչառությունը: Այդ իսկ պատճառով բոլոր այն դեպքերում, երբ նվերի, պարգևի կամ արտոնության ստացումը կարող է նման կասկածներ առաջացնել, դատավորը պարտավոր է այդ փաստերի մասին իրազեկել դատարանների նախագահների խորհրդի էթիկայի հանձնաժողովին:

Եթե դատավորին տրվել է օրենքով թույլատրելի չհամարվող նվեր, որը վերադարձնելը ողջամիտ ջանքերով հնարավոր չէ, ապա նա պարտավոր է այն հանձնել Հայաստանի Հանրապետությանը:

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- Դատավորի վարույթում են գտնվել մի շարք գյուղացիների հայցադիմումներն ընդդեմ կոնյակի գործարանի՝ հանձնված խաղողի դիմաց գումարների բռնագանձման վերաբերյալ: Կոնյակի գործարանի ներկայացուցիչը դատավորի օգնականի միջոցով նրան է ուղարկել մեկ շիշ կոնյակ՝ հայտնելով, որ դա ընդամենը հիշարժան նվեր է: Պարզելով, որ այդ մեկ շիշ կոնյակն ունի 50 տարվա հնեցման վաղեմություն և արժե 500.000 դրամ, դատավորը, այնուամենայնիվ, ընդունել է նվերը:

- Դատավորը թույլ է տվել, որ ընդմիջման ժամանակ իր ճաշի դիմաց վճարի իր համակուրսեցի փաստաբանը, որը մեկ շաբաթ հետո մասնակցելու է իր մոտ կայանալիք դատական նիստին:

ԴԱՏԱՎՈՐԻ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԿԱՆՈՆՆԵՐՆ
ԱՐՏԱԾԱՌԱՅԱԿԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՅՔՈՒՄ

Կանոն 19 - Դատավորը չպետք է օգտագործի դատական մարմնի ներկայացուցչի հեղինակությունն անձնական, ընտանեկան կամ իր հետ կապված այլ շահեր իրականացնելու նպատակով:

Մեկնաբանություն - Դատական համակարգի նկատմամբ հասարակության վստահությունը, դատական իշխանության անկողմնակալության՝ հանրության կողմից ընկալումը մեծապես կախված է նաև համակարգի յուրաքանչյուր դատավորի գործելակերպից, այն անձնական վարքագծից, որ դրսևորում է դատավորը ոչ միայն ծառայական գործունեության ընթացքում: Դատավորի պաշտոն զբաղեցնող անձի ամենօրյա վարքագիծը, այդ թվում նաև դատավորի ոչ դատական գործունեությունը ևս գտնվում են հասարակության սևեռուն ուշադրության ներքո: Դատավորն ինքը պարտավոր է ենթարկվել օրենքներին ու բարոյական նորմերին: Դատավորը պարտավոր է անձամբ պահպանել ՀՀ Սահմանադրությունն ու օրենքները, հարգել այլոց իրավունքներն ու ազատությունները: Դատավորը պարտավոր է թույլ չտալ դատավորի պաշտոնի հեղինակության նսեմացում նաև ոչ դատական գործունեության ընթացքում, քանի որ իր վարքագծով որպես անկողմնակալ դատավոր գործելու իր ունակության վերաբերյալ հասարակական կարծիքը ձևավորվում է դատավորի դատական ու ոչ դատական գործունեության համատեղ ընկալման միջոցով:

Վարքագծի կանոնագրքի 19-րդ կանոնի մեկնաբանության նպատակն է դատավորներին ներկայացնել երաշխավորված, թույլատրելի վարքագծի օրինակներ անձնական, ընտանեկան կամ իր հետ կապված այլ շահերն իրականացնելիս, ուղենշել, թե դատավորի վարքագիծը դատարանից դուրս որ դեպքերում կարող է պատշաճ չհամարվել ու դատավորի անկողմնակալության նկատմամբ ողջամիտ կասկածներ առաջացնել:

Կանոնագրքի 1-ին կետի մեկնաբանություններով արդեն իսկ պարզաբանվել է, որ դատավորը պարտավոր է դրսևորել վարքագծի բարձր չափանիշներ արդարադատության համակարգի նկատմամբ հասարակության վստահությունն ապահովելու համար: Երկրորդ կանոնով մեկնաբանվել է դատավորի պարկեշտ վարքագծի հասկացությունը: Կանոնագրքի 5-րդ կետի համաձայն՝ դատավորը պարտավոր է գիտակցաբար և ինքնակամ իր համար ընդունել այնպիսի սահմանափակումներ, որոնք կապահովեն նրա բարեկրթության, հավասարակշռվածության, արդարամտության հասարակական ընկալումը: Ուստի մեկնաբանվող կանոնը պետք է քննարկել 2-5-րդ կանոնների մեկնաբանությունների հետ համատեղ: Որոշակի սահմանափակումներ դատավորը պարտավոր է ընդունել ոչ միայն իր ծառայական, այլև արտածառայական գործունեության ընթացքում, քանի որ արդարադատության իրականացմանն ուղղված դատավորի գործունեությունը պետք է գերակա լինի այլ գործունեության նկատմամբ: Մեկնաբանվող կանոնի տրամաբանությունը դատավորից պահանջում է, որ նրա ընտանիքի անդամները, նրա մերձավորները ևս ընտրեն վարքագծի այնպիսի նորմեր, որպեսզի ողջամիտ կասկած չհարուցվի անկողմնակալ կերպով գործելու դատավորի կարողության հանդեպ և չվարկաբեկվի դատավորի կոչումը, չնսեմացվի դատական իշխանության հեղինակությունը:

Դատավորի ընտանիքի անդամ հասկացությունը սույն կանոնի շրջանակում մեկնաբանվում է դատավորի հետ ընդհանուր տնտեսություն վարող ծնող, ամուսին, երեխա, քույր և եղբայր շրջանակով, իսկ դատավորի հետ արյունակցական կապի մեջ գտնվող անձինք ասելով՝ պետք է նկատի ունենալ դատավորի հետ մինչև երրորդ աստիճանի կապի մեջ գտնվող անձանց շրջանակը (տե՛ս կանոն 15):

Դատավորն իր, ընտանիքի անդամի, ազգականի, ծանոթի գույքային կամ անձնական ոչ գույքային շահերի պաշտպանության նպատակով չպետք է օգտագործի դատական մարմնի ներկայացուցչի իր հեղինակությունը, կիրառի դատավորի պաշտոն զբաղեցնելու արդյունքում ունեցած իր ազդեցությունը, քանի որ դրանով վտանգվում է դատական համակարգի անկախությունը, հանրության վստահությունը դատական համակարգի և դատական իշխանության հանդեպ: Դատավորը պարտավոր է թույլ չտալ, որ ընտանեկան, բարեկամական, սոցիալական, քաղաքական կամ

այլ կապերն ազդեն իր դատական վարքի վրա: Դատավորն իրավունք չունի միջամտել մեկ այլ դատավորի, պետական մարմնի, տեղական ինքնակառավարման մարմնի ներկայացուցիչների գործունեությանը իր, ընտանիքի անդամի, բարեկամի նկատմամբ ընթացող գործերով, իրավունք չունի խնդրել կամ պահանջել առաձևահատուկ վերաբերմունք ցուցաբերել տվյալ գործի հանդեպ, չի կարող անձնական գույքային կամ ոչ գույքային օգուտներ ստանալ՝ դատավորի պաշտոնն օգտագործելով: Վարքագծի տվյալ կանոնը նախատեսում է, որ դատավորը չի կարող «փաստաբան» լինել, այդ թվում նաև անհատույց, իրավունք չունի տալ վճարովի խորհրդատվություն, հանդես գալ որպես հավատարմագրային կառավարիչ, կտակակատար՝ բացառությամբ իր ընտանիքի անդամի կամ իր խնամակալության ներքո գտնվող անձի գույքի կապակցությամբ, երբ դատավորը գործում է բացառապես անհատույց: Երբ դատավորն իր անձնական գործով հարկադրված է ներգրավվել որպես կողմ ընտանեկան, գույքային պահանջներով կամ քաղաքացիաիրավական հարաբերություններում, ապա դատավորը պետք է աշխատի, որ նման ներգրավումը դատավորի ծառայական պարտականությունների պատշաճ կատարմանը չխոչընդոտի:

Դատավորի ոչ պատշաճ վարքագծի դրսևորում է, երբ դատավորը, իր պաշտոնն օգտագործելով, փորձում է արտոնյալ վերաբերմունք ստանալ իր կողմից ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտման, բնապահպանական, քաղաքաշինական նորմերի կամ տնային կենդանիների պահման կանոնների խախտման, կամ այլ առիթներով հարուցված վարչական վարույթների ընթացքում: Դատավորը չպետք է օգտագործի իր պաշտոնն ընտանիքի անդամի կամ բարեկամի նկատմամբ՝ վարչական, քրեական կամ քաղաքացիական գործի վարույթի ընթացքում «հատուկ» վերաբերմունք ակնկալելու համար: Դատավորը պետք է զգուշանա նաև ցանկացած նման գործով հետաքրքրվելիս, քանի որ դա կարող է վարույթն իրականացնող պաշտոնյայի կողմից ընկալվել որպես գործով առանձնահատուկ վերաբերմունք դրսևորելու պարտականություն: Դատավորն իրավունք չունի ծանոթի խնդրանքով պարտքը հաստատող փաստաթղթի հիման վրա պարտապանից պահանջել անհապաղ վճարել պարտքը: Ոչ պատշաճ վարքագծի օրինակ է դիտարկվում նաև, երբ դատավորը դատարանի պաշտոնական ձևաթղթի՝ բլանկի վրա գրված «նամակներ» է հղում իր անձնական հարցերով:

Դատավորը պետք է խուսափի դատարանի գույքը (ավտոմեքենա, համակարգիչ և այլն) ոչ ծառայական նպատակներով գործածելուց, դատարանի հարմարություններով ու միջոցներով չիրականացնի իր անձնական գործերի կազմակերպումը:

Դատավորը որևէ մեկի, այդ թվում՝ ընտանիքի անդամի համար չի կարող քրեական գործերով մինչդատական վարույթում երաշխավորող անձ հանդես գալ:

Դատավորը ոչ առևտրային կազմակերպությունում պաշտոն կարող է զբաղեցնել միայն այն դեպքում, երբ գործունեությունն այդ պաշտոնում իրականացվում է անհատույց, երբ պաշտոնը չի ենթադրում ֆինանսական միջոցների տնօրինում, կազմակերպության անունից քաղաքացիաիրավական գործարքների կնքում, պետական, տեղական ինքնակառավարման մարմիններում կազմակերպության գույքային շահերի պաշտպանության իրականացում, և միայն այն անհրաժեշտ պայմանով, որ բացառվի դատավորի բացարկի հնարավորությունը:

Արտածառայողական գործունեության մեջ կարևոր է հիշատակել, որ դատավորն ապաքաղաքականացված է, չի կարող ոչ միայն լինել որևէ քաղաքական կուսակցության ղեկավար կամ անդամ, այլև նա չի կարող որևէ քաղաքական կազմակերպության օգտին կամ դատական համակարգին չառնչվող որևէ պաշտոնի թեկնածուի օգտին հրապարակային ելույթներ ունենալ, արտահայտվել, ելույթներով կամ այլ կերպ հրապարակայնորեն աջակցել որևէ քաղաքական կուսակցության կամ շարժման, հրապարակային կարծիք հայտնել որևէ քաղաքական պաշտոնում առաջադրված թեկնածուի անձնական հատկությունների վերաբերյալ, իրավունք չունի կազմակերպել դրամահավաքներ: Դատավորի ընտանիքի անդամի համար կանոնագիրքը տվյալ քաղաքական գործունեության բնագավառում, որևէ սահմանափակում չի կարող նախատեսել, քանի որ դատավորի ընտանիքի անդամն ազատ է քաղաքական կարիերա ունենալու հարցում, սակայն դատավորը պարտավոր է այնպես գործել, որ իր ընտանիքի անդամի տվյալ քաղաքական դիրքորոշումը որևէ կերպ դատավորի անպատշաճ վարքագծի տպավորություն չստեղծի:

Դատավորի կողմից կողմնակալության արտահայտությունները, որոնք արվել են նույնիսկ ծառայական պարտականություններից դուրս, ողջամիտ կասկած կարող են առաջացնել դատավորի անկողմնակալ գործելու կարողության առնչությամբ:

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- Հարբած վիճակում ավտոմեքենան վարելիս երթևեկության կանոնների խախտում թույլ տված դատավորը տեսուչին հայտնել է, որ ինքը դատավոր է, մեկ այլ դեպքում առանց որևէ խոսքի նրան է ներկայացրել կամ ցուցադրել դատավորի ծառայողական վկայականը:
- Դատավորը զանգահարել է իր ազգականի վերաբերյալ գործ քննող դատավորին, հայտնել, որ ինքը չի հավատում, թե «նա է կատարել այն արարքը, որում նրան մեղադրում են»:
- Դատավորը ծանուցագիր է ուղարկել իր ծանոթի փոխառուին, իր սպասարկման տարածքի դատարան հրավիրել նրան, թեև դատարանում հարուցված չի եղել քաղաքացիական գործով վարույթ:
- Դատավորը հայտարարել է, որ խոշոր գործարար Ա-ն մեծ հեղինակություն է, իր համար կարևոր է նրա կարծիքը:
- Քաղաքապետարանում դատավորը մասնակցել է տեղական տուրքերի չափերի սահմանման քննարկումներին ու իր կարծիքն է հայտնել տվյալ հարցի առնչությամբ:
- Դատավորն իրավաբանական խորհուրդներ է տվել իր ծանոթին, կազմել և դատարան է ներկայացրել ծանոթի հայցադիմումը:
- Դատավորը մի հրավերքի ժամանակ ասել է, որ իր դատարանի սպասարկման տարածքում առանց իր գիտության չի կարող լուծվել ոչ մի հարց:

Կանոն 20 - Դատավորը պարտավոր է հարգել դատավարության հրապարակայնության սկզբունքը, չխոչընդոտել հասարակությանը և լրատվամիջոցներին՝ օրենքին համապատասխան ստանալ և տարածել տեղեկատվություն, եթե այդ իրավունքի իրականացումը վերջիններիս կողմից ակնհայտորեն չի օգտագործվում դատարանի աշխատանքը խանգարելու կամ դատական որոշման կայացման վրա անօրինական ներգործություն ունենալու նպատակով:

Մեկնաբանություն - Քաղաքացիական հասարակությունը հետամուտ է լինում դատական իշխանության բնագավառում խորապես տեղեկացված լինելուն, գնալով աճում է զանգվածային լրատվամիջոցների դերը դատական իշխանության հանդեպ վստահության ձևավորման և ամրապնդման հարցում:

ՀՀ Սահմանադրությունը երաշխավորում է յուրաքանչյուրի խախտված իրավունքները վերականգնելու, ինչպես նաև իրեն ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու համար հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետներում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք:

Գործերի հրապարակային քննությունը դատավարական սկզբունք է, արդար քննության տարբերից մեկը, այդ սկզբունքի խախտումը հանդիսանում է մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների խախտում:

Լրատվության միջոցները և հասարակության ներկայացուցիչներն իրավունք ունեն մասնակցել դատական քննությանը, գործող օրենքներին համապատասխան դատարաններից ստանալ ու տարածել տեղեկատվություն:

Որպես հիմնական սկզբունք՝ գործերի քննությունը դռնբաց է, սակայն Սահմանադրությամբ նախատեսված են նաև դեպքեր, երբ դատարանները կարող են սահմանափակել լրատվության միջոցների և հասարակության ներկայացուցիչների մասնակցությունը դատական քննության ընթացքում կամ դրա մի մասում՝ հանրության բարքերի, հասարակական կարգի, պետական անվտանգության, դատավարության մասնակիցների անձնական կյանքի կամ արդարադատության շահերի պաշտպանության նկատառումներով:

Սահմանադրական տվյալ նորմի գոյությունն արդեն իսկ նշանակում է, որ դատավորները ոչ միայն պետք է հարգեն դատավարության հրապարակայնության սկզբունքը, այլև այդ սկզբունքի սահմանափակման յուրաքանչյուր դեպքում պետք է կայացնեն սահմանափակումների կիրառումն արդարացնող ողջամիտ ու պատճառաբանված որոշում: Դատավորը պետք է հանդուրժող լինի ՁԼՄ ներկայացուցիչների հանդեպ: Դատավորը չի կարող արգելել լրատվամիջոցի կամ հասարակայնության ներկայացուցչի մասնակցությունը դատական քննությանը լոկ այն պատճառով, որ նրան նախապես չեն տեղեկացրել ՁԼՄ ներկայացուցիչների մասնակցության մասին, կամ եթե

դատավորն անձնական անբարյացակամ հարաբերությունների մեջ է տվյալ ՁԼՄ ներկայացուցչի հետ, կամ նման այլ պատճառաբանությամբ:

Չեն բացառվում այն դեպքերը, երբ զանգվածային լրատվամիջոցը, «ազատ» չլինելով այդ բառի իսկական իմաստով, կարող է ունենալ դատական նիստի մանրամասնությունների վերաբերյալ սխալ տեղեկություններ տրամադրելու և արդարադատության շահերին խոչընդոտելու դիտավորություն:

Եթե դատավորն ունի բավարար հավաստի տվյալներ այն մասին, որ լրատվամիջոցի կամ հասարակայնության ներկայացուցչի նպատակն է խոչընդոտել դատարանի բնականոն աշխատանքը, կամ եթե դրանք ունեն դատավորի վրա ներգործություն ունենալու ենթատեքստ, ինչպես նաև եթե տվյալ լրատվամիջոցը հրապարակել է վկաների ցուցմունքներ այն դեպքում, երբ դեռևս չեն ավարտվել մնացած վկաների հարցաքննությունները, արդարադատության շահերի պաշտպանության նկատառումներով դատավորը պատճառաբանված և գրավոր որոշմամբ կարող է սահմանափակել տվյալ լրատվամիջոցի՝ տեղեկատվություն ստանալու և տարածելու իրավունքը, քանի որ արդարադատության շահն այն բարձրագույն նպատակն է, որին ձգտում է դատական համակարգը:

Ցանկացած պարագայում դատավորը չի կարող սահմանափակել օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերին ծանոթանալու իրավունքը:

Ջարգացած ժողովրդավարական պետությունների դատական համակարգերը նախատեսում են դատարանում լրատվամիջոցների հետ աշխատանքները համակարգող դատավոր-խոսնակի կամ դատարանի համապատասխան աշխատողի լրացուցիչ պարտականություններ՝ տվյալ գործունեության համար ընտրելով առավել հանդուրժող, հավասարակշիռ, որոշակի պատրաստվածություն ունեցող անձի: Լրատվամիջոցների հետ աշխատողը գործի քննության ընթացքի, նիստի հետաձգման ու այլ պատճառների վերաբերյալ կարող է որոշակի մեկնաբանություններ անել դատարանի վարույթում գտնվող գործերով:

Դատավորն իր վարույթում քննվող որևէ գործի վերաբերյալ մեկնաբանություններ տալու պարտականություն չունի: Սույն կանոնն առաջարկում է ընդհանրապես ձեռնպահ մնալ վարույթում գտնվող գործերով մեկնաբանություններ տալուց, այդ թվում՝ ՁԼՄ ներկայացուցիչների հետ հարցազրույցներ ունենալուց՝ այդ շփումը սահմանափակելով բացառապես դատական քննության ընթացքով:

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- Դատավորը հայտարարել է, որ տվյալ ամսագրի որևէ ներկայացուցիչ իր դատարանում անելիք չունի, ինքը չի հանդուրժի նրանց ներկայությունը:
- Դատավորը հեռախոսով հարցազրույց է ունեցել ՁԼՄ ներկայացուցչի հետ և զրույցի ընթացքում արտահայտել որոշակի վերաբերմունք գործի կողմերից մեկի հանդեպ, հարցազրույցը տպագրվել է թերթում:

Կանոն 21 - Դատավորն իրավունք չունի մասնագիտական գործունեությունից դուրս հրապարակայնորեն կասկածի տակ առնել օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերը և իր գործընկերների գործողությունները:

Մեկնաբանություն - Կանոնը նպատակ ունի ամրապնդել դատական համակարգի նկատմամբ հասարակության վստահությունը, ապահովել դատական համակարգի անկախ ու անկողմնակալ գործունեությունը:

Դատական ակտերը՝ որպես իրավական ակտերի տեսակ, օրենքում սահմանված կարգով օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո պարտադիր են պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, քաղաքացիների համար: Դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած ակտերը դիտավորությամբ չկատարելն արդարադատության դեմ ուղղված հանցագործություն է: Այս տեսանկյունից դիտարկելով մեկնաբանվող կանոնը՝ պարզ է դառնում, թե ինչու չի կարելի մասնագիտական գործունեությունից դուրս օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի վերաբերյալ հրապարակայնորեն կասկած հայտնել և թե ինչու՞ հրապարակայնորեն հայտնված կասկածը պետք է դիտարկվի որպես դատավորի վարքագծի կանոնազրթի դրույթների խախտում:

Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատությունն իրականացվում է մարդու և քաղաքացու ազատությունները, իրավունքներն ու օրինական շահերը, պետության և իրավաբանական անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը շոշափող քաղաքացիական, տնտեսական վեճերի վերաբերյալ գործեր դատական նիստերում քննելու և լուծելու միջոցով, վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործեր քննելու և լուծելու միջոցով, հանցագործությունների վերաբերյալ գործեր դատական նիստերում քննելու, հանցանք կատարած անձանց մեղավոր ճանաչելու, նրանց նկատմամբ օրենքով սահմանված պատիժ նշանակելու, հանցանք չկատարած անձանց անպարտ ճանաչելու և արդարացնելու միջոցով: Արդարադատության հանդեպ վստահությունն ու հավատն ավելի է սասանվում, երբ դատական համակարգի անգամ մեկ ներկայացուցիչ հրապարակայնորեն կասկածի տակ է առնում օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը, իր գործընկերոջ գործողությունները:

Կանոնը չի տարածվում օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերի վերանայման՝ օրենքում սահմանված դեպքերին, երբ ի պաշտոնե վերադաս դատարանի դատավորներն են վերանայում ստորադաս դատարանի ակտերը:

Կանոնի արգելքը վերաբերում է ոչ միայն տվյալ դատավորի կողմից քննության առնված գործերով կայացված ակտերին, այլ նաև այլ դատարանների վարույթում ավարտված գործերով կայացված դատական ակտերին:

Թեև կանոնի բառացի շարադրանքում նշվում է «օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտեր», կանոնը պետք է լայն մեկնաբանվի, և անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ դատավորը չպետք է հրապարակային հայտարարություններ անի նաև որևէ դատարանի վարույթում քննվող գործերի վերաբերյալ, եթե անձամբ տվյալ գործով կողմ չի հանդիսանում:

Ասվածը նշանակում է, որ դատավորը պետք է ձեռնպահ մնա ցանկացած դատարանի կողմից քննվող գործերի վերաբերյալ ընդհանրապես հրապարակային մեկնաբանություններով հանդես գալուց, քանի դեռ գործի քննությունը որևէ դատարանում ընթացքի մեջ է, չի կայացվել վերջնական դատական ակտ: Դատավորի հրապարակային մեկնաբանությունը կարող է ազդել գործի ելքի վրա, սահմանափակել գործի արդար դատաքննությունը:

Եթե դատավորը՝ որպես անհատ, տվյալ գործով որպես կողմ է ներգրավվել, ապա սույն կանոնը նրան չի արգելում մեկնաբանություններ անել այդ դատավարության վերաբերյալ: Դատավորն իրավունք ունի մեկնաբանություններ տալ գործի ընթացքի, իրավական հարցերի և փաստարկների վերաբերյալ, կարող է ներկայացնել իր գնահատականները կամ ենթադրությունները գործի ելքի վերաբերյալ:

«Գործընկերների գործողություններ» հասկացության տակ պետք է նկատի ունենալ դատական ողջ քննության ընթացքում իրականացված դատավարական գործողությունները և դատավորի գործառույթները, այդ թվում՝ գործի քննության ընթացքում կայացված ցանկացած միջանկյալ որոշում կամ գործողություն:

Դատավորը պարտավոր է անձամբ հետևել վարքագծի կանոններին, ինչպես նաև հետամուտ լինել իր գործընկերների կողմից դրանց ապահովմանը՝ արդարադատության շահերից ելնելով: Երբ դատական ակտը մտել է օրինական ուժի մեջ, արդարադատության շահերին հակասում է հրապարակային արտահայտված ցանկացած կասկած թե՛ ակտի իրավական բովանդակության առումով, թե՛ դատական համակարգի ներկայացուցիչների գործողությունների առումով:

Կանոնը բացառություն է նախատեսում դասավանդման աշխատանքներում կամ գիտական աշխատություններում, ուսուցողական աշխատանքներում օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերի վերաբերյալ հղումների, դատական սխալների գիտական վերլուծության մասով, ինչը նպաստում է իրավունքի զարգացմանն ու կատարելագործմանը: Ինչ վերաբերում է քննությամբ չավարտված գործերին՝ դասախոսությունների կամ աշխատությունների մեջ հղումներ անելուն, ապա ամեն դեպքում անթույլատրելի է այդ գործերի նման հրապարակայնացումը:

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- Դատավորը հրապարակային հայտարարություն է արել այն մասին, որ ճանաչում էր տվյալ գործով վկային, որն «էությունը խաբեբա է», ուստի համոզված է, որ նա սուտ ցուցմունք է տվել նաև այդ գործով:

- Դատավորը հայտարարել է, որ օրինական ուժի մեջ մտած կոնկրետ դատական ակտն անարդար էր, պատիժը չափազանց խիստ էր կամ ակնհայտ մեղմ:
- Դատավորը հայտարարել է, որ տվյալ վճիռը չէր կայացվի, եթե Ա պաշտոնյան չազդեր դատավորի վրա:
- Դատավորը հայտարարել է, որ հայցադիմումը վարույթ է ընդունվել խախտումով:
- Դատավորը հայտարարել է, որ եթե ինքը լիներ գործը քննող դատավորը, ապա տվյալ անձին անհապաղ ազատ կարձակեր:
- Դատավորն ավարտված գործի առնչությամբ հայտարարել է, որ եթե դատարանի կազմը տեղում զններ իրեղեն ապացույցները, ապա այլ վճիռ կկայացվեր:

Կանոն 22 - Արդարադատության իրականացման իր գործունեությունը չվնասելու նպատակով դատավորը պարտավոր է ողջամտության սահմաններում ջանք գործադրել իր և իր ընտանիքի անդամների ֆինանսական շահերի մասին տեղեկացված լինելու համար:

Մեկնաբանություն - Կանոնի նպատակը արդարադատության իրականացման սահմանադրական սկզբունքի, դատարանների անկախության և արդարադատության նկատմամբ վստահության հաստատումն է:

Կանոնի համաձայն՝ ողջամտության սահմաններում դատավորը պարտավորված է տեղեկացված լինել իր և ընտանիքի անդամների ֆինանսական շահերի մասին:

«Դատավորի ընտանիքի անդամների ֆինանսական շահեր» հասկացության տակ պետք է նկատի ունենալ դատավորի, նրա ամուսնու կամ կնոջ, իր հետ համատեղ ապրող ծնողների, երեխաների ֆինանսական շահերը:

Դատավորն օրենքով սահմանված կարգով գույքի և եկամուտների հայտարարագիր է ներկայացնում հարկային մարմիններին: Հայտարարագիրը ներկայացվում է հաշվետու ժամանակաշրջանի համար, ուստի ենթադրվում է, որ առնվազն տարեկան մեկ անգամ դատավորը տեղեկացվում է իր հետ փոխկապակցված անձանց ֆինանսների ու եկամուտների մասին: Դատավորն իր ֆինանսական գործունեությունը պարտավոր է իրականացնել ու իր ներդրումներն այնպես կառավարել, որ նվազագույնի հասցվի բացարկյի հնարավորությունը: Դատավորի մասնակցությունն ընտանիքի ֆինանսական և գործարար հարաբերություններում սահմանափակ է, դատավորը դրանց ամենօրյա կառավարման պարտականություններ չի կարող ստանձնել, չի կարող լինել անհատ ձեռնարկատեր, տնտեսական ընկերակցությունների և առևտրային կոոպերատիվների մասնակից, քանի որ այդ մասնակցությունը ողջամտորեն ենթադրում է դատավորի պաշտոնական դիրքի կամ հեղինակության օգտագործում, որովհետև դրա արդյունքում դատավորը մասնակցելու է ընկերության կարգադրիչ կամ կառավարման գործառնությունների իրականացմանը: Իր անձնական ներդրումների կառավարման բնագավառում քաղաքացիաիրավական պայմանագրեր կնքելիս (անշարժ գույքի վարձակալություն, անհատույց օգտագործման հանձնում և այլն) դատավորը պետք է մտահոգված լինի, թե արդյոք այդ գործարքների կնքմամբ ողջամիտ կասկած չի առաջացնի դատարանում անկողմնակալ հանդես գալու իր կարողության վերաբերյալ, չի նվազեցնի դատավորի հեղինակությունը, չի խոչընդոտի դատավորի պարտականությունների կատարմանը: Դատավորը պետք է ապահովի, որ իր մասնակցությունն ընտանեկան ֆինանսական գործունեությանը չհանգեցնի դատավորի պաշտոնի հեղինակության, դատարանի միջոցների չարաշահման, չմիջամտի դատավորի կողմից դատական պարտականությունների պատշաճ կատարմանը:

Դատավորը պետք է ողջամտության սահմաններում տեղեկացված լինի իր ընտանիքի անդամին տրված մեծարժեք նվերների, կտակված գույքի, ներված պահանջի, անհամաչափ ցածր գնով վաճառված գույքի, սովորականից անհամեմատ ցածր տոկոսով տրված փոխառության, ուրիշի գույքի անհատույց օգտագործման մասին: Իր ընտանիքի անդամներից դատավորը պետք է պահանջի նվերներ ընդունելիս, ֆինանսական գործարքներ կնքելիս զերծ մնալ դատավորի պաշտոնի հեղինակությունը վնասող գործողություններից:

«Նվեր» հասկացությունն արդեն իսկ մեկնաբանվել է 17-րդ կանոնում:

Կանոն 23 - Ինչպես ամեն մի այլ քաղաքացի, դատավորն իրավունք ունի ինքնարտահայտման, դավանանքի ազատության, արհմիություններում և այլ հասարակական կազմակերպություններում

բում միավորման, սակայն այդ իրավունքներից նա պետք է օգտվի այնպես, որ բարձր պահի դատավորի կոչումը և կասկածներ չառաջացնի արդարադատության մարմինների անկախության ու անաչառության նկատմամբ:

Մեկնաբանություն - Դատավորի վրա հնարավոր ազդեցություն (ճնշում) գործադրելու տարբեր եղանակներ կան՝ հասարակական, կուսակցական, կորպորատիվ, ընտանեկան, ընկերական: Որպես կանոն, դատական համակարգերում ձևավորվել է դատավորի քաղաքական կուսակցության պատկանելության արգելք: Իսպանիայի Սահմանադրությունը կատեգորիկ արգելում է դատավորին լինել քաղաքական կուսակցության և արհմիության անդամ, ԱՄՆ դատավորները պետք է ձեռնպահ մնան այնպիսի քաղաքական գործունեությունից, որը կարող է ստեղծել քաղաքական կողմնապահության կամ անազնվության տպավորություն: Ֆրանսիայի դատավորները ձեռնպահ պետք է մնան քաղաքական բնույթի ցանկացած գործողություններից ու քննարկումներից, նրանց արգելված է Ֆրանսիայի Հանրապետության կառավարման սկզբունքների ու ձևերի նկատմամբ անհանդուրժողության որևէ դրսևորում կամ քաղաքական բնույթի որևէ գործողություն: Հայաստանի Հանրապետությունում ևս դատավորներն ապաքաղաքականացված են, պարտավոր են քաղաքական չեզոքություն ու զուպվածություն դրսևորել:

ՀՀ Սահմանադրությունը նախատեսում է անձանց միավորումներ կազմելու և կուսակցություններ ստեղծելու իրավունքի սահմանափակումներ զինված ուժերի, ոստիկանության, դատախազության մարմինների ծառայողների, ինչպես նաև դատավորների և Սահմանադրական դատարանի անդամների համար: Որպեսզի դատավորն ի վիճակի լինի գործով անաչառ որոշում կայացնել, որ նրա կայացրած որոշումը հասարակության կողմից ընկալվի իբրև արդարության հաստատում, դատավորն իր ինքնարտահայտման, դավանանքի ազատության, արհմիություններում և այլ հասարակական կազմակերպություններում միավորման սահմանադրական իրավունքից պետք է օգտվի այնպիսի զգուշությամբ, որ չվտանգի արդարադատության մարմնի անկախության և անաչառության վերաբերյալ հասարակության հավատը: Դատավորն անմիջականորեն մասնակցում է հանրային իշխանությամբ իրեն վերապահված լիազորությունների իրականացմանը և կրում է պետության ընդհանուր շահերի պաշտպանությանն ուղղված պարտականություններ: Դատավորի ազատ արտահայտվելու իրավունքը, կապված իր պաշտոնական պարտականությունների կատարման հետ, ենթարկվում է որոշակի սահմանափակումների, որպիսիք նախատեսված են օրենքով ու անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում՝ արդարադատության հեղինակությունն ու անաչառությունը պահպանելու նպատակով:

Պետական ու տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններին դատավորը կարող է մասնակցել միայն որպես ընտրող, դատավորն իրավունք չունի մասնակցել նախընտրական քարոզչությանը:

Դատավորը նաև չպետք է անդամակցի ռասայական, կրոնական, ազգային պատկանելիության խտրականության սկզբունքով ձևավորված որևէ կազմակերպության, ինչպես նաև այնպիսի միությունների, որտեղ միավորման հիմքում դրվում են տեղային, ծագման կամ այլ սկզբունքներ:

Պետք է նկատի ունենալ ոչ միայն վերը թվարկված կազմակերպություններին, այլև այդպիսի ուղղվածություն ունեցող ակումբներին անդամակցելն ու հավաքություններին մասնակցելը:

Նախքան կազմակերպությանն անդամակցելը կամ որևէ հավաքության հրավերքն ընդունելը, դատավորին պետք է մտահոգի, թե արդյոք ռասայական, կրոնական, սեռային կամ ազգային պատկանելության հիմքով տվյալ կազմակերպությունը խտրականություն դրսևորում է, թե ոչ, միավորման կամ կազմակերպության գործունեությունը կասեցված կամ արգելված է, թե ոչ:

Պետք է նկատի ունենալ նաև, որ անհնարին է դատավորի բացարձակ մեկուսացումը հասարակությունից, դատավորը պետք է քաջատեղյակ լինի երկրի քաղաքացիական հասարակության զարգացումներին, արտահայտի իր գաղափարներն ու սկզբունքները՝ հասարակության զարգացման, իրավունքի ու դատական համակարգի կատարելագործման առթիվ, սակայն իր կարծիքն արտահայտելու իրավունքից օգտվի զգուշորեն՝ կողմնակալ գնահատվելուց, ոչ պատշաճ ընկալվելուց խուսափելու նպատակով:

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- Դատավորն ընտանեկան գործի քննության ընթացքում հայտատարել է. «Եթե դուք անդամագրվեիք կրոնական «...» միավորմանը, ապա ձեր ընտանիքում նման երևույթներ տեղի չէին ունենա»:
- Դատավորը քննության ընթացքում վկային լսելուց հետո հայտարարել է, որ ինքը չի հավատում նրան, քանի որ այնտեղ, ուր ծնվել է վկան, «մեծ ու մանուկ սուտ են խոսում»:

Կանոն 24 - Դատավորը կարող է անդամակցել դատավորների միությանը կամ դատավորների շահերը ներկայացնող այլ կազմակերպությունների՝ ազատորեն կատարելով դրանց կանոնադրությունից բխող գործողությունները:

Մեկնաբանություն - Դատական իշխանությունն ինքնավար է, և դատական իշխանության ինքնակառավարումն իրականացվում է օրենսդրությամբ սահմանված ինքնակառավարման մարմինների միջոցով: Դատավորները կարող են կազմավորել միավորումներ և անդամակցել նրանց՝ իրենց շահերի ներկայացման, մասնագիտական մակարդակի բարձրացման և կարգավիճակի պաշտպանության նպատակով: Դատական համակարգում կարող են ստեղծվել ու գործում են տարբեր անվանումներ կրող միություններ, հանձնաժողովներ: Անկախ իրենց անվանումներից՝ դատավորների միությունները բոլոր համակարգերում կոչված են նպաստելու դատավորների մասնագիտական մակարդակի բարձրացման, նրանց իրավունքների պաշտպանության և մի շարք այլ խնդիրների լուծմանը:

Հայաստանի Հանրապետությունում դատական իշխանության ինքնակառավարման բարձրագույն մարմինը դատավորների ընդհանուր ժողովն է, իսկ որպես հասարակական միավորում կազմակերպվել է ՀՀ դատավորների միությունը, որի անդամակցության համար բավարար է դատավորի կողմից գրավոր դիմում ներկայացնելը: Այսպիսով՝ անդամագրվելու ընթացակարգը պարզեցված է:

Դատավորը կարող է առաջադրվել Արդարադատության խորհրդի կազմում, Դատավորների միության խորհրդի կազմում, ընտրել կամ ընտրվել դատավորների շահերը ներկայացնող կազմակերպությունների, ինքնակառավարման մարմիններում: Նման ընտրությունների ընթացքում նա իրավունք ունի իրականացնել քարոզչություն, ունենալ հրապարակային ելույթներ: Դատավորների մասնագիտական միավորումների կամ դատական ինքնակառավարման մարմինների կողմից դատական իշխանության գործունեությունը կարգավորող, դրան առնչվող իրավական ակտերի նախագծերի վերաբերյալ կազմակերպված մասնագիտական քննարկումները, եզրակացությունները, հրապարակային հայտարարությունները ապաքաղաքականացվածության սկզբունքի խախտում չեն:

Դատավորն ազատորեն կարող է կատարել դատավորների միությունների կանոնադրություններից բխող գործողություններ, քանի որ դատավորների միությունների կանոնադրությունները չեն կարող հակասել պետական իշխանության մյուս ճյուղերից անկախ գործելու, միայն արդարադատության շահերին ծառայելու սահմանադրական սկզբունքներին: Սակայն այդ ազատությունը ևս պետք է ենթարկվի այն արգելքին, որ դատավորներն իրենց միություններում չեն կարող ցանկացած ձևով անհարգալից վերաբերմունք արտահայտել օրենքի կամ սահմանադրական կարգի նկատմամբ: Այն բոլոր գործողությունները, որ կարող են վնասել պետության և դատարանի հեղինակությունը, հավասարապես արգելված են նաև դատավորների ինքնակառավարման մարմինների գործառույթներում:

Կանոն 25 - Մասնագիտական պարտականությունների պատշաճ կատարումից զատ դատավորը կարող է՝

ա) հանդես գալ ելույթներով, զեկույցներով, գրել, կարդալ դասախոսություններ և մասնակցել օրենքին, իրավական համակարգին, իրավունքի նորմերի կիրառմանը և նման այլ հարցերին վերաբերող միջոցառումներին,

բ) հանդես գալ պաշտոնական մարմինների բաց լսումներում, այդ մարմինների պաշտոնատար անձանց՝ նրանց խնդրանքով հրապարակայնորեն ապահովել իրավունքի, իրավական համակարգի, արդարադատության իրականացման հարցերին առնչվող խորհրդատվությամբ այն չա-

փով, որքանով դա կընդունվի որպես դատավորի իրավաբանական գիտելիքների և փորձի օգտագործում,

գ) լինել պաշտոնական մարմնի, պետական հաստատության կամ խորհրդատվական մարմնի անդամ, եթե դա չի հակասում դատավորի անկախության, անաչառության և քաղաքական չեզոքության սկզբունքներին,

դ) մասնակցել դատաիրավական համակարգին վերաբերող օրենսդրության զարգացմանն ուղղված գործընթացին,

ե) զբաղվել գործունեության այլ տեսակներով, եթե դա չի նսեմացնում դատական մարմնի կամ դատավորի արժանապատվությունը:

Մեկնաբանություն - Պետք է նկատի ունենալ, որ կանոնը նախատեսում է «մասնագիտական պարտականությունների պատշաճ կատարումից զատ» հասկացությունը, այսինքն՝ նշված գործունեությամբ զբաղվելը չպետք է խոչընդոտի արդարադատության իրականացման դատավորի ծառայական գործունեությանը: Անկախ այն հանգամանքից, թե դատավորը մասնակցում է իրավական համակարգի, իրավունքի նորմերի կիրառմանը վերաբերող միջոցառումներին, թե ոչ, նա պետք է մշտապես տեղյակ լինի միջազգային իրավունքի զարգացմանն ուղղություններին: Նա պարտավոր է հոգ տանել իր մասնագիտական գիտելիքների մակարդակի և աշխատանքի որակի բարձրացմանն ուղղությամբ: Դատավորը եզակի դիրքերում է՝ հանդիսանում է իրավունքի կիրառմանն ուղրտի այնպիսի անձնավորություն, որը, իր ամենօրյա աշխատանքի արդյունքում մեկնաբանելով նյութական և դատավարական նորմերը, լուծելով դրանց կիրառման արդյունքում առաջացող բարդությունները, կարող է նպաստել իրավունքի զարգացմանը, արդարադատության որակի բարելավմանը: Որքանով որ թույլ է տալիս դատավորի ծանրաբեռնվածությունը, պետք է խրախուսել սույն կանոնում թվարկված դատավորի գործունեությունը: Դատավորը կարող է այդ միջոցառումներին մասնակցել ինքնուրույն, իրավաբանների կամ Դատավորների միության, կամ իրավունքի բարելավմամբ զբաղվող այլ խմբի միջոցով, իսկ առանձին դեպքերում, ելնելով աշխատանքային կարգապահության ապահովման կամ մասնակցելու նպատակահարմարության խնդիրներից, պետք է խորհրդակցի կամ տեղյակ պահի դատարանի նախագահին կամ դատարանների նախագահների խորհրդի էթիկայի հանձնաժողովին:

Երբ դատավորը պաշտոնական մարմինների բաց լսումներում իրականացնում է իրավունքի, իրավական համակարգի, արդարադատության իրականացման հարցերով խորհրդատվություն, նա պետք է մտահոգված լինի այնքանով, որ ներկայացնում է որպես **դատավոր** իր ունեցած իրավաբանական գիտելիքները և աշխատանքային փորձը և իր հրապարակային ելույթներում ղեկավարվի որպես պատշաճ դատավոր ընկալվելու սկզբունքով, զգուշանա սույն կանոնագրքի կանոնների խախտումներից, քաղաքական բնագավառի հարցերի քննարկումներից, հրապարակային կասկած չարտահայտի օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերի և իր գործընկերների գործողությունների նկատմամբ, ցուցաբերի քաղաքական զսպվածություն:

Դատաիրավական համակարգին վերաբերող օրենսդրության զարգացմանն ուղղված գործընթացներին դատավորները կարող են մասնակցել ինչպես մասնագիտական միավորումների միջոցով, այնպես էլ անհատական հրավերների եղանակով:

Դատավորի այլ կրթական վերապատրաստման ծրագրերին, համաժողովներին և իրավաբանների գիտահավաքներին մասնակցությունը պետք է խրախուսվի:

Կանոն 26 - Դատավորն իրավունք ունի առանց սահմանափակման զբաղվել մանկավարժական, գիտական կամ այլ ստեղծագործական գործունեությամբ՝ դրա դիմաց ստանալով համապատասխան վարձատրություն: Դատավորի նման գործունեությունը, որքանով այն նպաստում է նրա մասնագիտական որակավորման բարձրացմանը, պետք է աջակցվի և խրախուսվի:

Մեկնաբանություն - Դատական քաղաքականությունը, որը ձևավորվում է դատավորների իրավական նորմերի մեկնաբանությամբ կայացրած դատական ակտերի համակարգման արդյունքում, իր որակական իմաստով այլ գործոնների հետ մեկտեղ մեծապես կախված է նաև դատական համակարգի մեջ մտնող դատավորների մասնագիտական իրավագիտակցությունից, դատավորի պարտականություններին ստեղծագործ մոտեցումից: Ժամանակակից դատարանակազմությունը ենթադրում է դատական այնպիսի անձնակազմի առկայություն, որն օժտված լինի բարձր մասնա-

գիտական պատրաստվածությամբ և ունենա սոցիալական կոմպետենտության բարձր աստիճան: Մասնագիտական ուսումնառության ընթացքում անձի ստացած գիտելիքները, պաշտոնավարման ընթացքում ձեռք բերած հմտություններն ու փորձը կարիք ունեն մշտապես կատարելագործվելու, հասարակական հարաբերությունների ժամանակակից փոփոխություններին համապատասխանեցվելու:

Դատավորն իր կարգավիճակով պարտավորված է մշտապես հոգ տանել իր մասնագիտական գիտելիքների մակարդակի և աշխատանքի որակի բարձրացման մասին, ինչը նաև օրենսդրությամբ սահմանված է որպես դատավորի պարտադիր վերապատրաստման ծրագրերին մասնակցելու պարտականություն:

Պետական կամ այլ պաշտոն զբաղեցնելու կամ վճարովի այլ աշխատանք կատարելու արգելքը դատական համակարգի մեծ թվով ներկայացուցիչների համար որպես համատեղությամբ կատարվող աշխատանք թողնում է հիմնականում գիտական, մանկավարժական աշխատանքը իրավաբանական տարբեր կրթօջախներում:

«Առանց սահմանափակման» հասկացությունը չի կարող տարածական մեկնաբանվել, քանի որ դատավորի արդարադատության իրականացմանն ուղղված պարտականությունների կատարումը գերակա է նրան թույլատրված գործունեության այլ տեսակների նկատմամբ: Մանկավարժական, գիտական կամ ստեղծագործական աշխատանքը չի կարող խանգարել դատավորի ծառայական պարտականությունների կատարմանը, նման աշխատանք կատարող դատավորը մտահոգված պետք է լինի դատավորի պարտականությունները ողջամիտ ժամկետներում կատարելու իր պարտավորությամբ: Դատավորին իր մանկավարժական, գիտական աշխատանքի դիմաց տրվող վարձատրությունը չի կարող գերազանցել այն չափը, որը սովորաբար տրվում է նույնպիսի գործունեություն իրականացնող այլ անձի:

Մանկավարժական, գիտական աշխատանքներ կատարող դատավորը կարող է հղումներ անել դատարանների վարույթներում քննությունն ավարտված գործերին, սակայն զգուշություն պետք է ցուցաբերի կողմերի իրական անունները գործածելիս: Գիտական, ստեղծագործական աշխատանքների տիտղոսաթերթերում հնարավորինս չպետք է ընդգծվի կամ շեշտվի դատավորի զբաղեցրած պաշտոնը: Բացառություն կարող են լինել Դատավորների միության պաշտոնաթերթում հրապարակված հոդվածները: Դատավորը կարող է ստանալ այս բնագավառում ծախսերի հատուցում, եթե հատուցումների աղբյուրը ողջամտորեն չի կարող ընկալվել որպես դատավորի վրա ներգործության միջոց:

Այնքանով, որ մանկավարժական, գիտական և ստեղծագործական աշխատանքը նպաստում է դատավորների մասնագիտական որակավորման բարձրացմանը, դատարանների նախագահների կողմից պետք է խրախուսվեն, հաշվի առնվեն դատավորների ծառայական առաջխաղացման դեպքերում:

Կանոնի խախտման օրինակներ՝

- Դատավորը կազմակերպել է իր նկարների ցուցահանդես-վաճառք՝ հայտարարության մեջ նշելով, որ ցուցահանդեսը կազմակերպվել է գործարար Ա-ի հովանավորությամբ:
- Դատավորը դասավանդում է համալսարանում, որտեղ նրան տրվող աշխատավարձը քառապատիկ անգամ գերազանցում է նույն համալսարանում դասավանդող մյուս դասախոսների աշխատավարձի չափը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ դատավորի վարքագծի կանոնագրքի մեկնաբանություններ	5
ՀՀ դատավորի վարքագծի կանոնները ծառայական գործունեության ընթացքում	16
ՀՀ դատավորի վարքագծի կանոններն արտածառայական գործունեության ընթացքում	57

ՀՀ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԷԹԻԿԱՅԻ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
ԵՎ ՀՀ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՀՀ ԴԱՏԱՎՈՐԻ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԿԱՆՈՆԱԳՐՔԻ
ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Տպագրված է «ԱՍՈՂԻԿ» հրատարակչության տպարանում:
Ֆորմատ 60x84 1/32, Թուղթ՝ օֆսեթ, տպաքանակ՝ 500
Ք. Երևան, Ղ. Փարպեցի 26/26 (գրասենյակ)
Ավան, Դավիթ Մալյան 45 (տպարան)
Հեռ. (374 10) 54 49 82, 62 38 63